

LIGET

2025-5
május

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVIII. évfolyam 5. szám]

LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK

Taizs Gergő | **UGRÓISKOLA** 4

Vörös István | **AZ ÉDES IDŐ KÖZELÍT** 6

Masszi Bálint | **HELGA** 9

Varga Zoltán Zsolt | **VITALITÁS** 15

Haász János | **PÁVIA PÜSPÖKÉNEK, EPIPHANIUSNAK** 22

UTOLSÓ LEVÉLTÖREDÉKE

Harka Sára | **FELDOLGOZVA** 27

Szirmai Panni | **KIMARADT JELENETEK** 30

Csanádi Szilvia | **PERFORMATÍV FIKCIÓ** 35

Inczédy Tamás | **TALÁN TILOS** 37

Nyilas Atilla | **HORDOZHATÓ MENEDÉK** 40

Csury Balázs – Kovács Laura | **„KICSIT KÖZELÍTENI** 43

EGYMÁSHOZ”

Péter Ágnes | **MARY WOLLSTONECRAFT VITAIRATA** 52

A NŐK JOGAINAK IGAZOLÁSÁRA

SZÓ-BESZÉD

Horgas Judit | **METRONÓM** 83

Szvetelszky Zsuzsanna | **A BESZÉLŐ EMBER ÉS** 86

A FELTALÁLT NYELV

Z. Karvalics László | **A NEGYEDIK ZSÁK** 91

Vörös István | **BUSZON ÜLVE NEM LEHET** 95

ROHAMOT INDÍTANI

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

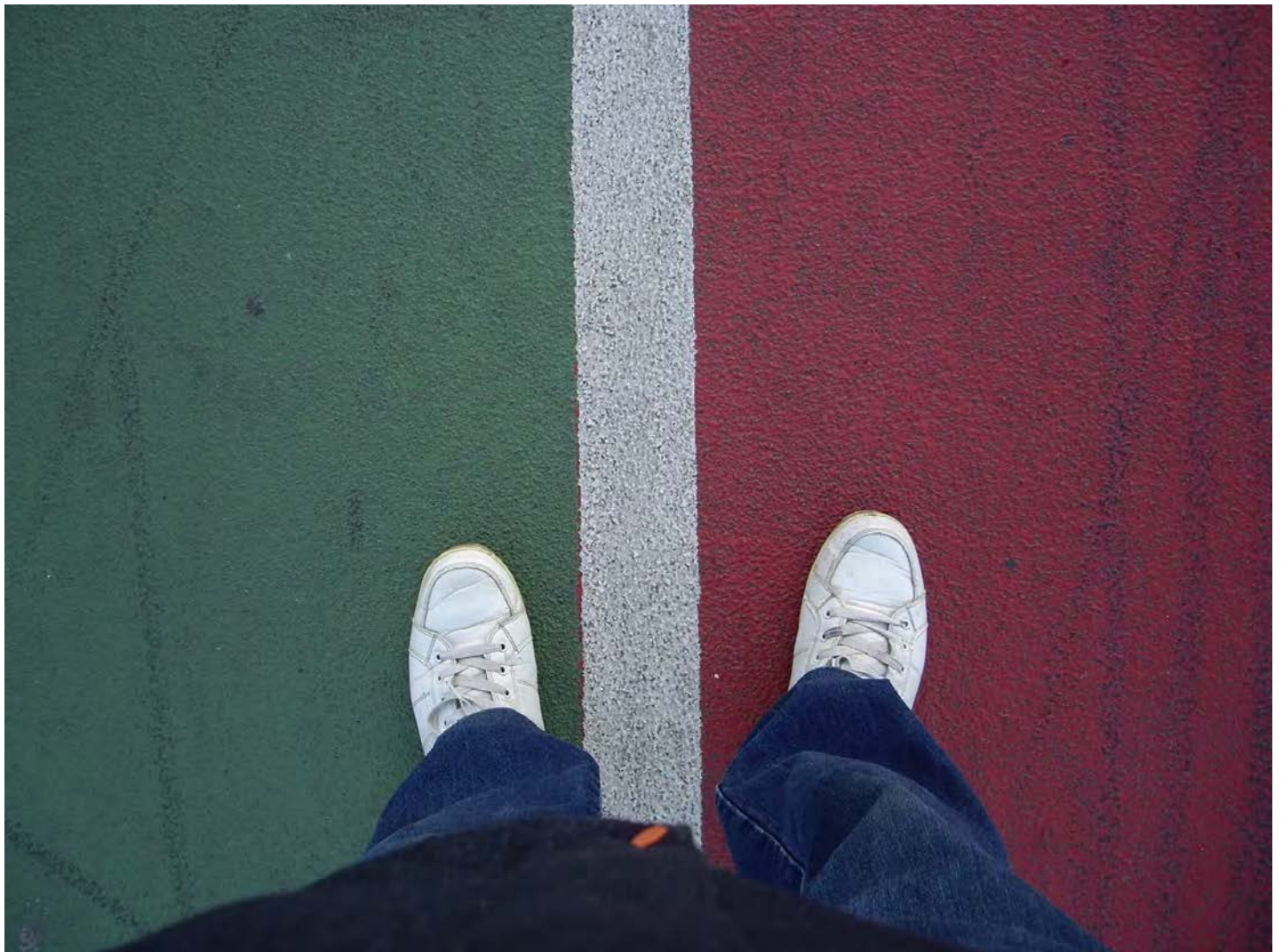
Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Taizs Gergő

UGRÓISKOLA

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-06 | LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, VERS

Antropomorf meszelésnyomok. Peron.
A humanizmus fehér takarása.
Mikrokarcolások vonatablakon.
Terzinák jönnek szikár quartinákra.

A kanyar újabb kanyarokat termel.
Beláthatatlan sodródunk, mondhatnád.
Élünk emberi, isteni jelekkel.
Nyolc óra munka, nyolc óra gyorsajtás.

Jár a szél, jár az év. Öröknek tűnik
a soráthajlás. Mire felismered,
hogyan az állomást nélküled betűzik,

a vágánynál fehér alak integet.
Odébb valaki ugróiskolázik.
Fél lábon szökdel a fakó oltárig.

kép | vecteezy.com

Vörös István

AZ ÉDES IDŐ KÖZELÍT

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-07 | LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, VERS

„Ha valaki azt jövendöli, hogy a következő nemzedék is foglalkozik majd e problémákkal s meg fogja oldani őket, ez jószérivel afféle vágyálom..”

Ludwig Wittgenstein: Észrevételek, 1934. Kertész Imre fordítása

Ha valaki azt jövendöli,
a következő nemzedék
még következni fog,
és nemzedék is lesz,

akkor ezek a problémák
megoldásukba vesznek,
a vágyálomból a valóságba
ébredünk, nem a valótlanságba.

Aki a valótlanságra ébred,
attól minden távolodik.
Ez ma a modell: táguló
világegyetem. Minden depresszió
és reménytelenség oka.
Látom, ahogy közelednek
a galaxisok, közeledésükkel
a számuk is csökken. Túl sok
csillag van egy galaxisban,
túl sok galaxis a világban,
túl sok világ az emberek
fantáziájában. A képzelgést
a tudomány is megerősíti,
érthető a nyomás a tudomány
eltörlésére.

Látom, ahogy közeledik
a tudomány nélküli világ
szabadsága. A butaságnak
rágalmazott őszinteség
szabadsága. Látom,
ahogy fogy a csillagok
száma az égen, a bolygók
száma a csillagok körül.
Összeomlik a távolodó
világ sötét anyagú elképzelése,

kilaposodik a tér, lapos a Tejút,
lapos a nap: egy pénzérme
az égen! És persze lapos a Föld.

Egy óriás palacsintát süt,
kitette a tányérra, ott élünk mi.
Látom, ahogy közeledik
egy üveg lekvárral, hogy megkenje,
föltekerje és megegye
a palacsintáját. Látom, ahogy
közeledik az ebéd napja,
látom, ahogy közeledik
az édes sötétség,
a lekvárba zártság kora.

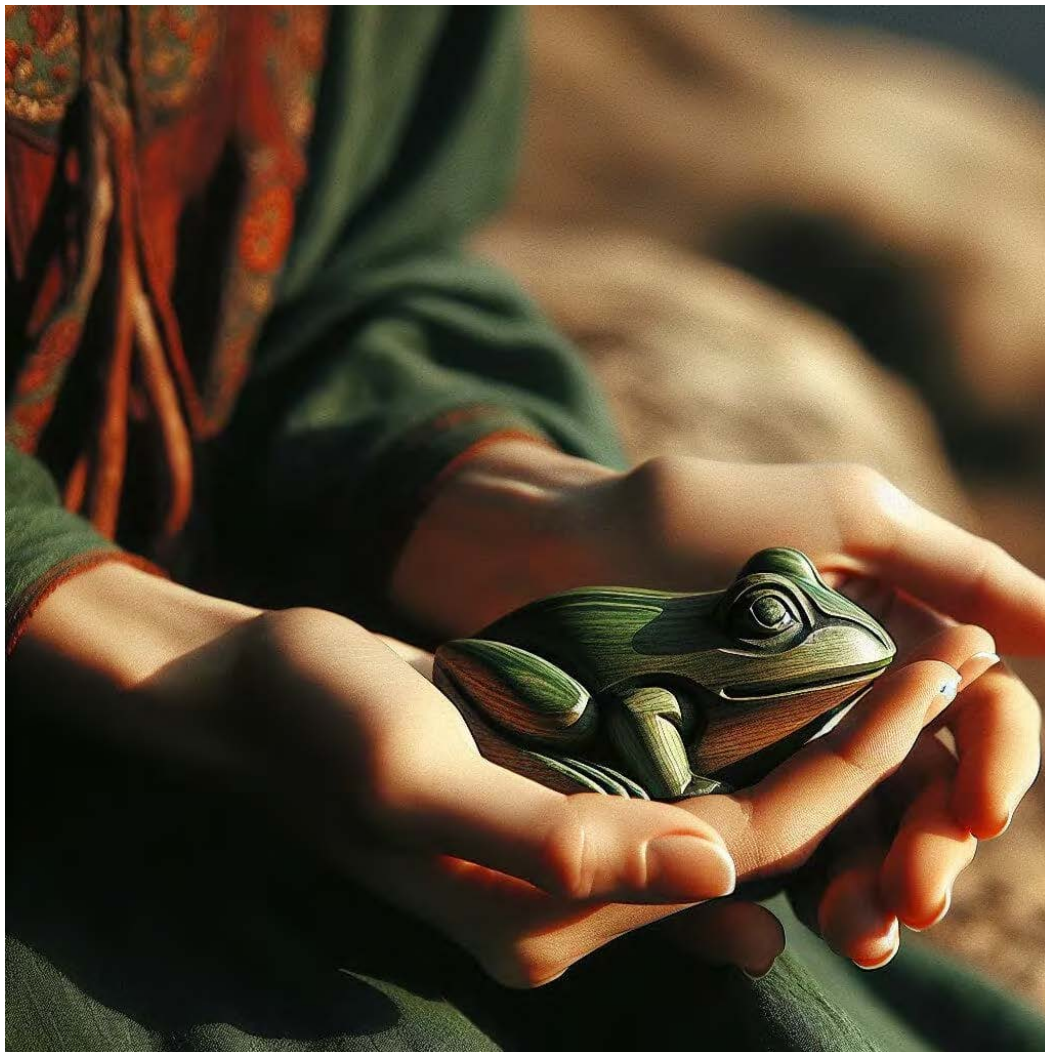
kép | DALL-E 3

Masszi Bálint

HELGA

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-10 | LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, NOVELLA

Szerencsét hoz – mondja bátorító mosollyal, és lerak egy zöld fabékát az asztalomra. Nem tudok mit szólni, halkán megköszönöm. Még csak most kerültem ide, én vagyok a legfiatalabb az osztályon, nem illik ilyesmit visszautasítani. Körülnézek, a kolléganők nem különösebben foglalkoznak a dologgal, az ő asztalaikon is van mindenféle, családi fotók, hűtőmágnesek és integető macskák, talán még egy-két békát is látok, kedves dolog ez, egyfajta beavatás, végül adtak neves bögrét is. Ági van itt a legrégebben, mesélik a konyhában, csak megkaptad te is a békát, mondják, akkor

kezdet, amikor még számítógépek sem voltak, mindent papír alapon csináltunk, a kérelmek befogadásától a lefűzésig, már a kávé kevergetjük az asztalainknál, sóhajtoznak, hogy még mindig mekkorák az aktahegyek, hiába a gép, attól a földhivatal nem lesz színesebb, sőt, úgyhogy fel kell dobni ezzel-azzal, viselkedjél rendesen az Ágival, ezt mondják még, aztán csendben dolgozzuk fel a kérelmeket egész nap, a békám magányosan figyel a monitor alól, *Helgának hívják*, áll meg mögöttem Ági a nap végén, már csak ketten maradtunk, én nem végeztem a mai penzummal, pedig már fél hat van, de egyszerűen nem lehet ilyen tempóban, Ági felé fordulok a görgős széken, hogy mondja, ha szeretne valamit, mert erre én most tényleg nem érek rá, de csak áll és bárgyún mosolyog, valami meghatározhatatlan otthonkaszzerű ruhadarab van rajta és steril citromillat lengi körül, túl hosszú ideig nézzük egymást, vagy inkább ő engem, próbálok nem a szemébe nézni, *Helga szereti, ha rendben mennek a dolgok*, mondja, és áthajol fölöttem, orrfacsaró ez a domestoszag, kezébe fogja a fabékát, mit akar tőlem ez a nő, igyekszem kihúzni magam, mind a százhatvanöt centimet bevetem, hogy ültömben is határozottságot sugározzak, de csak egy ühümpre futja. Fordulnék már vissza a gép felé, békázzon akkor egyedül, nekem mindegy, de Ági megfogja a vállam és visszafordít, *nyald meg a Helga hasát*, suttogja, megbénulok, *nyald meg a Helga hasát*, tolja az arcomba a fabékát, fel sem fogom, mi ez, csak hirtelen eltolom magamtól és felpattanok, kiszaladok; ott marad minden, a gép, a táskám, a fabéka és Ági. Sírás fojtogat hazafelé a metróon.

Valamit biztos félreértettem, gondolom már másnap, talán ez is a szertartás része, talán nem is úgy értette, hogy nyaljak meg bármit is, talán lett volna erre valami adekvát válasz, mittudomén, kérdezem a kolléganőket, hogy a béka meg a hasa meg a nyalás, hogy van ez, de csak lesütik a szemüket és bámulják a kávéskanalaikat, hogy hát az Ági, az ilyen, hogy a békákkal, és csak viselkedjek rendesen, nem lesz akkor semmi baj, én meg nem értem továbbra sem, én aztán biztos nem fogom senkinek a semmijét nyalogatni, fabéka vagy nem fabéka – nyugodjak meg, mondják, de nem megnyugtatóképpen, csak hogy szabaduljanak a konyhából, mellőlem. Egyedül

kullogok vissza az asztalomhoz, a táskám ott van, ahol tegnap hagytam, ma az ügyféltérben vagyok, viszem is magammal, béka sehol, hála az égnek, érkeznek az ügyfelek, elveszem a sorszámokat, a beadványokat, mogorva ügyvédek és mosolygós, de leharcolt ügyvédjelöltek jönnek sorban, néhány értetlen nyugdíjas, közben mosdószünet, ott legalább egyedül lehetek, van nálam kézfertőtlenítő, jut eszembe, nyúlok a táskámba, a kemény fának nekiütköznek a körmeim, egy pillanatra nem értem, mi lehet, hát nem a kibaszott béka akad a kezembe? Megőrülök, Ági belerakta a táskámba. Nem tudok erre figyelni, dolgozni kell, ügyvédek, jelöltek, nyugdíjasok, iratbetekintés, bejegyzési engedély és jelzálogtörlesztés, és már el is megy a nap, hullafáradt vagyok, még egyszer kimegyek a mosdóba és magamra zárom a fülke ajtaját, le sem húzom a szoknyám, ahogy vagyok, huppanok le az ülőkére, aztán csak a semmit bámulom magam előtt másodpercekig, mikor furcsa, karistoló hangot hallok a lábam felől: Ági kézfejét látom, ahogy ráncos ujjjaival betolja az átkozott fatárgyat a magassarkúm orrához: *nyald meg a Helga hasát*. Reflexből belerúgok a békába, a keményfa messzire csúszik a mosdó kövén, nekiütközik a szemközti falnak, próbálom kirángatni a reteszt, hol vagy, sziszegem közben, hogy a picsába képzeled ezt, kitör belőlem a sírás, de mire kijutok, már csak a békát látom, a hátára fordulva, a kézmosók alatt. Holnap véget vetek ennek.

pocsolyaszürke szemével

Reggel feketére festettem a körmömet, osztályvezető asszony csak tízre ér be, azt a kurva varangyot ott hagytam a mosdóban, pedig el kellett volna hoznom, elásni, elégetni, a hamut behozni és Ági asztalára borítani, hogy rohadjon meg, és legyen más baja is. Éjszaka alig tudtam aludni, rögtön kávéval indítanék, a kolléganőkkel nem beszélgetek, minnek, Ági a konyhaajtóval szemben, a folyosó túlfelén áll és bámul, engem bámul, a pocsolyaszürke szemével, lassan felemeli mindkét kezét, nála van a béka, nyújtja előre és nyalást imitál, becsapom a konyhaajtót és a kávégéphez botorkálok, nyúlok a bögrémért, benyomom a gombot, csorog a forró fekete lé, a szám elé emelem, és mélyet szippantok a várva várt illatból – szúrós szag facsarja az orromat, a nyálkahártyámon érzem hirtelen, marja a torkomat, kiejtem a kezemből a bögrét, ripityára törik a padlón, rohanok a vízcsaphoz, a számon, orromon,

szememen zubogtatom át a hidegvizet, mi a szar volt ez, kiviharzom a konyhából, vissza az asztalomhoz, krákogok, köhögök, könnyezem, akkor inkább menjél haza, mondják mellettem, de nekem dolgom van ma, küldetésem, megállítani ezt a pszichopatát, osztályvezető asszony mindjárt beér, és majd meglátjuk, ki nevet a végén, én vagy a bolond békás öregasszony.

Akartam veled már mindenképpen beszélni, mondja az osztályvezető asszony, hogy szedd össze magad, mert panaszok érkeznek rád, a munkádra, a viselkedésedre. Csak a levegőt kapkodom. Hogy én, hogy az én munkámra, remegek a széken, körmömet a combomba mélyesztem, hogy ne üvöltsek vissza, mi itt nem díjazzuk a káoszt, mondja most, mi a rendet szeretjük, és azt nem oszthatja meg, kik tették a panaszt, mert a bejelentők minden adata szigorúan bizalmas, de kénytelen vagyok téged hivatalos figyelmeztetésben részesíteni, meg fogod kapni, természetesen, írásban is, az aktáid hiányosak, láthatóan kialvatlan vagy és dekoncentrált, ideges és távolságtartó, nem csapatjátékos, és őszintén, mik ezek a körmök, mint a halál, olyan. Két aktát is elővesz, elforgatja az asztalán, nézd csak meg, felsoroltad a mellékleteket, de nincsenek lefűzve, erre pedig emlékszem, ez egy társasház aktája, mindent iktattam, lefűztem, ebbe belenyúlt valaki, fészkelődöm, izzadok, szorít rajtam a kosztüm, mert ha szólok, akkor meg fogja kérdezni, hogy ki nyúlt bele, és én nem mondhatom, hogy Ági nyúlt bele, hiszen erre semmilyen bizonyítékom nincs, az akta hiányos, ez az egyetlen tény, legyél sokkal együttműködőbb a kollégáiddal, jegyzi meg osztályvezető asszony, búgó-mély, már-már kedves, együttérző hangon, legyél sokkal, de sokkal együttműködőbb, behajol az akta fölé, miért van itt mindenkinek vécéillatosító szaga, ezt meg elejtetted valahol, súgja, és a fabékát nyújtja felém. *Nyald meg a Helga hasát – hallom mögöttem Ági hangját –, nyald meg a Helga hasát.*

A levegőbe karmolok, a sminkem lefolyt, menjetek innen, hagyjatok, hadonászom, de már nem tudom, minek. Az osztályvezetői iroda padlószőnyegén térdelek, nem érzem a végtagjaimat. A fabéka hasának citromíze van. *Jó kislány. Helga szereti a jó kislányokat.*

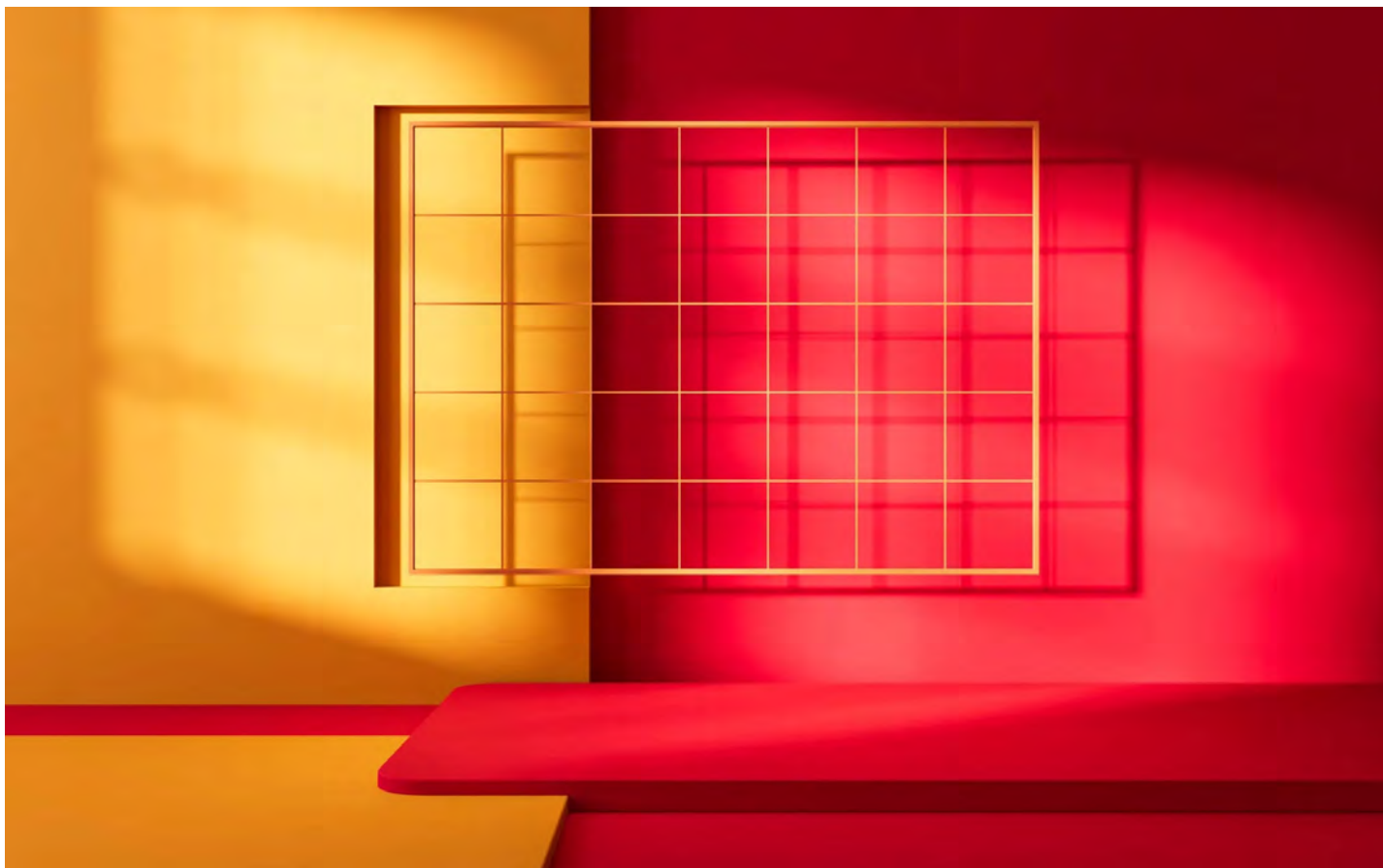
kép | DALL-E 3

Varga Zoltán Zsolt

VITALITÁS

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-08 | LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, NOVELLA

Szokásos látogatásomkor úgy véltem, apám végnapjai közelednek, így egy kora tavaszi napon visszaköltöztem szülővárosomba, hogy bármikor kéznél legyek. Megtehettem, mert már magam is nyugdíjas voltam egy éve. Feleségem arcán a megkönnyebbülés hullámai futottak át döntésem hallatán. Sok lehettem neki az előző

évben, folyton kerülgennie kellett a lakásban. Hogy elrejtse megkönnyebbülését, szigorú feltételt szabott: amíg apámat ápolom, újítsam fel anyám romházát, hogy eladhassuk.

– Amilyen vacak nyugdíjad van, nagy szükségünk lenne arra a pénzre – szúrta még egyet belém.

Ezért aztán nem apám zsúfolt társasházbeli lakásába, hanem anyám lepukkant házába költöztem, és rögtön hozzákezdtem a felújításához. Hetekig csak pakoltam, lomtalanítottam, bontottam.

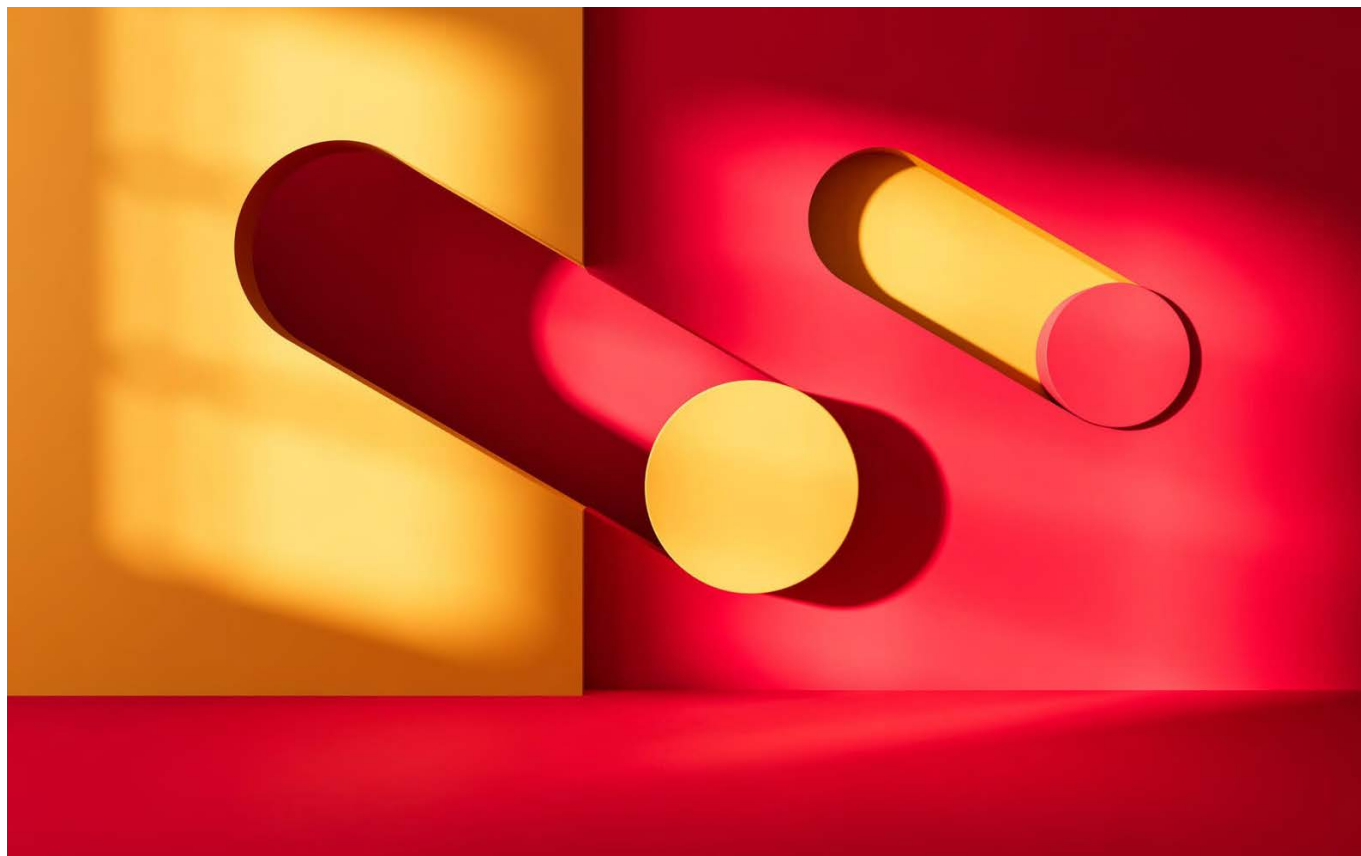
tompább

Naponta egyszer, délelőtt, átléptem apámhoz, és ha kellett, erőszakkal is elvittem sétálni az egyetemi parkba. Állapota szinte napról napra romlott, feledékenyebb lett, arca beesettebb, tekintete tompább. Három hét múlva már a parkba sem tudtam becipelni, le kellett ülnünk a bejárat közelében egy padra, ahol hosszú és zavaros történeteket mesélt a gyerekkoráról.

A sétákról hazafelé menet bevásároltam, felérve lakásába megebédeltünk, aztán elmosogattam, mostam, takarítottam. Főzőm nem kellett, napi menüt rendeltem házhoz.

Így ment ez június közepéig, apám folyamatosan gyengült. Többször is elvittem orvosához, aki – karját széttárva – csak annyit kérdezett, hogy mit várok egy kilencvenkét éves embertől? Tényleg, mit vártam? Azt semmiképp, hogy egyszer csak megváltozzon a helyzet egyik napról a másikra. Pedig ez történt.

Egy szikrázóan napsütéses reggelen apám toppant be hozzám, azt hittem, baj van.

– Kapd össze magad fiam, sétálni megyünk! –, és a nyomaték kedvéért türelmetlenül kopogtatott sétabotjával. Kétszer kerültük meg a parkot aznap, és ezután minden nap. Apám, aki addig csak turkálta az ételt, jóízűen evett. Pár nap után elhagyta a sétabotot. Kedélyállapota is javult, csupa vidám történet merült fel benne katonakorából, az anyámmal való rövid házassága idejéből, az építő iparban eltöltött ötven esztendőjéből, és fújta a sztorikat rendületlenül, egész úton és a lakásban is.

Azt gondoltam, apám talán a hátam mögött felkeresett egy „csodadoktort”, egy természetgyógyászt. De ez óriási változás lett volna karakterében. Házassága részben azért ment tönkre, mert a maga földhözragadt materializmusával nem tudta elfogadni anyám ezoterikus világlátását. „Még hogy a bolygók állása befolyásolja a sorsunkat? Ugyan már?” – torkollta le anyámat számtalanszor. A lelkem mélyén nem is hittem, hogy apám erre az útra tévedt, noha az egyik sétánk során bűnbánatot gyakorolt: „Most már bánom, hogy olyan ellenséges voltam anyáddal. Mit számított, hogy ő csak homeopátiás szerekkel volt hajlandó gyógyítani téged, én a háta mögött úgyis rendes orvosságokat adtam be neked. Mit számít, hogy teozófiával tömte a

fejedet, én bevezettelek téged az igazi tudomány világába. Már akkor megbántam az egészet, amikor láttam, hogy a válás mennyire összetört téged. De nem lehetett visszacsinálni. Anyád akkor már a nevelőapádat szerette. Sajnálom fiam”.

anyagszükséglet

Nem firtattam a változás okát, egyszerűen csak örültem neki. Különbösen is, egyre jobban belebonyolódtam a felújításba, és inkább ebbe vontam be apámat. Miután hazaérkeztünk a sétákról és megebédeltünk, együtt számolgattuk az anyagszükségletet, terveztük a felújítás menetét, hívogattuk a szakikat.

Annyira csak az építkezés kötötte le a figyelmemet, hogy még arra sem kérdeztem rá, június közepe óta miért nem kell mosogatnom, mosnom, takarítanom. Azt hittem, hogy életerejének visszatértével ő maga végzi a házimunkát, ahogy tette válása óta. Mert apám soha többé nem nősült újra, sőt, összeköltözni sem volt hajlandó senkivel. Nem is lettek tartós kapcsolatai.

Júliusra annyira felerősödött, hogy felcsapott az építkezésem műszaki ellenőrének. A délelőtti egészségügyi sétáinkat leszámítva reggel nyolctól délután ötig téblábolt a ház körül. A szakik rettegtek tőle. Minden apró hibát kiszúrt, minden simlisséget kiszimatolt.

Ötkor azonban percre pontosan elindult haza akkor is, ha a szakik még nem végeztek valamilyen munkafázissal. (Az a gyanúm, hogy a melósok direkt azért túlóráztak nap mint nap, hogy legalább arra a pár órára elkerüljék apám vizsla tekintetét.) Végül ez a rigorózus indulás ébresztette fel bennem a gyanút. Van egy titkos szerelme, aki otthon várja? Aki elmosogat, mos és takarít helyette?

Egy szeptemberi műszak után hazáig követtem. Felosontam az első emeletre. Az ajtó nem volt kulcsra zárva. Besurrantam.

Apám a fürdőszoba előtt térdelpelt. Csak pár pillanatra futott át az agyamon, hogy imádkozik, ahogy mellé értem már láttam, hogy félszeme a fürdőszoba ajtó kulcslyukára tapad. Bentről vízcsobogás és élvezeg sóhajtozás hangjai szűrődtek ki. Még közelebb húzódtam hozzá és vállára tettem a kezem. Ő felnézett rám, és a meglepetés legcsekélyebb jele nélkül huncutul rám mosolygott, aztán ujjával csendet intett, a karomnál fogva lehúzott magához és a kulcslyukra mutatott.

Bekukucskáltam. Egy fej és láb nélküli, formás meztelen női torzót láttam, amint a habos tusfürdőt szétkeni testén. Felálltam. Apám még kukkolt egy ideig, aztán ő is feltápáskodott. Bementünk a hálószobába, leültünk az ágyra. Csak a szememmel kérdeztem.

– Ez a lány a ház öt nagyságos asszonyánál takarít felváltva, minden hétköznap délután. Nyár elején összefutottam vele, és elpanaszolta, egyikük sem engedi meg, hogy meló után lezuhanyozzon. Felajánlottam, hogy nálam megteheti, ha elmosogat, beteszi a mosást a gépbe, felporszívózik a hálóban, felmos a konyhában. Belement. Olyan ügyes, fél óra alatt elvégez, aztán lezuhanyozik...

Ez volt hát a vitalitás visszatérésének forrása. Tréfával próbáltam elütni a dolgot:

– Csak azt ne mondd, hogy Zsuzsannának hívják!

Apámnak nem volt ideje válaszolni, mert kicsapódott a fürdőszoba ajtó, és a lány – mint később megtudtam, Mirtill – törülközőbe csavarva, kezében a ruháival kilépett az előszobába, és felénk fordult.

– Jó napot kívánok! Maga biztosan Feri bácsi fia. Sokat mesélt magáról.

Arcát nem láttam különösebben szépnek, de nagyon fiatal volt, alig több húsznál.

– Felöltözöm, elkészítem Feri bácsi vacsoráját, és már megyek is!

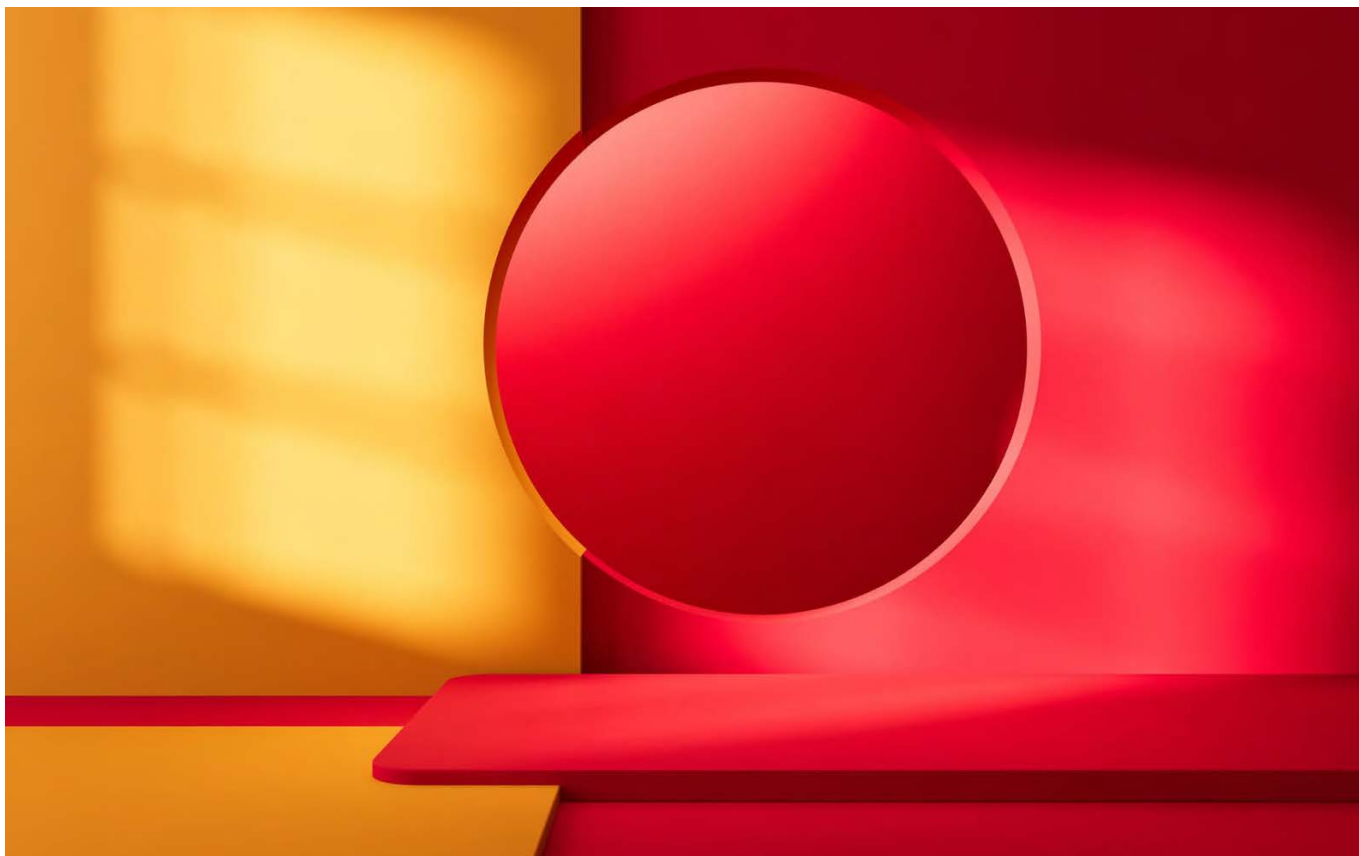
Kilibbent a konyhába.

November elejére befejeződött a házfelújítás. Feleségem is leutazott, hármásban csaptunk egy szolid házavató murit. Feleségemnek nem számoltam be apám kukkolásáról. Sohasem kedvelte apámat, nem akartam tovább rontani a renoméját.

Hamarosan meghirdettem a házat, és vártam a vevőket. Nem kellett sokáig várni, a városkában nagy volt a lakáshiány, naponta legalább ketten nézték meg délutánonként, mert a délelőttöket mindig apámra szántam, a sétát egyetlen nap sem hagytuk ki.

Apám december másodikán éjjel, minden előjel nélkül, álmában meghalt. Én találtam a kihűlt testre. Két óra hosszat ültem az ágya szélén a jeges kezet szorongatva, mielőtt telefonáltam. Az vigasztalt, hogy boldogan és fájdalommentesen ment el.

Eltemettük. Feleségem kiszúrta Mirtillt a gyászoló tömegeből, rákérdezett. „A házból ismerik egymást” – mondtam, és ezzel tulajdonképpen nem hazudtam. Feleségem a temetés után hazautazott.

Másnap Mirtillnek kulcsot adtam a lakáshoz. Nem kérdeztem tőle, hogy tudott-e apám kukkolásáról.

Anyám házát december közepén tudtam eladni, a cuccaimat átvittem apám lakásába. Feleséggel megbeszéltem, hogy nem megyek még haza, a télen felújítom a lakást, tavasszal azt is eladjuk. Feleségem nagyon gyorsan igent mondott.

Itt ülök most a konyhában, nézem, ahogy ritkás hó kavarog a házak között. Egy papíron tervezgetem az anyagszükségletet, a felújítás menetét. A konténer ott áll a ház előtt, a lebontott csempéket, a letépett tapétákat már lehordtam.

Az órát nézem. Az ötöt várom.

kép | vecteezy.com

Haász János

PÁVIA PÜSPÖKÉNEK, EPIPHANIUSNAK UTOLSÓ LEVÉLTÖREDÉKE

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-13 | LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, PRÓZA

... már napnál is világosabb, hogy ennek meg kellett történnie. Híveim, akik ebben a nehéz, otromba korban sem adtátok fel a reményt, ezután se csüggedjetek! Birodalmunk, amely Isten akaratából, legyen neki dicsőség és hála, több mint ezer

esztendőn át fennállott, sosem halványul el az emberi elmékben és lelkekben. Persze a kétségbeesésünkön nehéz uralkodni, hiába nyitjuk meg szívünket az Úrnak, egyetlen igaz Istenünknek.

Midőn utoljára hagytam el a hajdanvolt dicsőségünk fényét már csak nyomokban őrző Mediolanumot, amelyet büszke császáraink egykor birodalmunk székhelyéül neveztek meg az Örök Város helyett, szolgálóim, mintha nemcsak saját sorsuk, hanem egész Rómánk sorsa fölött keseregnének, kétségbeesett zokogásban törtek ki. Jómagam nem állhatom az ilyesfajta érzelmi heveségeket, de hazudnék, ha tagadnám, hogy nekem is elszorult a torkom, ahogyan bizonyára végső pillantást vettem a város falaira és felidéztem kurtán-furcsán végződött találkozómat Odoakerrel, ezzel a bitang, pogány rablóvezérrel, aki nem átallotta magát elébb a germánok, majd, miután megfosztotta trónjától Romulus Augustulust, egész Itália királyának nevezni és neveztetni.

Itália, te áldott, szent föld. Minő borzalom végignézni, ahogy aszottá válik ez az egykor csodás, hittel és étellel teli, elmében, kellemben gazdag világ. Utunk során egyik ifjú szolgáló, ki éles esze, figyelmessége és nagy tisztelettudása miatt szívemhez oly közel áll, egy kérdést intézett hozzám.

végletes romlás

Kérdése fontos és találó volt: láttam-e, láthatta-e akár a legnagyobb bölcse is birodalmunknak közelíteni ezt a veszedelmet, sorsunk ilyen végletes romlását.

Elgondolkodtatott kérdése, csendességemtől meg is rettent, szabadkozni kezdett, de mondám neki, hogy nincs oka erre. Fogós felvetés volt ez, csakugyan.

Láttam közelíteni a végzetet? Hazugság lenne azt mondani, hogy láttam, miközben most már fejem verném a falba, oly nyilvánvaló jelei voltak annak, hogy közeledik és eluralkodik a sötétség. Bizodalmunk volt azonban abban, hogy az a hatalmas tudás, kultúránk, tudományunk, hadseregünk és nem utolsósorban, sőt, talán legelőször kellett volna említenem, hitünk erős várként véd meg minket az új idők sötét lovasai ellen. Emberöltők százait túlélte, emberi ésszel szinte felfoghatatlan nagyságú

birodalmunkra mi vészt hozhatnak a sötét keleti erők? Ami száz és száz éveken át jól működött, ha látszottak is nehézségek, hogyan is omolhatna össze néhány év alatt, ami a történelem nagy óráján nem több, mint ephemeronok buta kis életének ideje. Ezt hittük, de jaj, miféle buta elbizakodottság volt ez.

Most már mondhatjuk, hogy minden, ami bekövetkezett, úgy rendeltetett, ahogy megtörtént. Persze amikor megcsíp egy darázs, sajgó sebünket látva minden, a csípésig vezető esemény utólag elkerülhetetlennek és az egyetlen logikus és Isten akaratából is bekövetkező cselekménynek tűnik. Pedig mindig volt más választás. Csak túl sokszor választottunk rosszul. Cudarul bántunk saját népünkkel, és rosszul a hozzánk menekülőkkel, és közibünk valónak hittünk olyanokat, akik valós szándéka éppen közösségünk megroppantása volt. Elgyengültünk, hitben is, tudásban is, és nem volt, amiből erőt merítsünk. Róma pompás kapuját, a Porta Salariát saját rabszolgáink nyitották meg a gótok előtt Krisztus urunk születése után 410-ben, hogy bosszút álljanak azért, ahogyan velük bántunk. Igazságosnak lenni sem mertünk, elrettentően szigorúnak lenni sem. Teszetoszaságunk bűne saját fejünkre szállt.

megkopott

Láttam, láttuk, hogy közeledik. Hogy egykori dicsőségünk bús düledékei nem riasztják el azokat, akik a pusztulásunkat vágyják. Hogy elhalványult a fény, amit évszázadokon át a Római Birodalom jelentett, az S. P. Q. R. betűk jelentettek, megkopott bennünk a saját nagyszerűségünkbe vetett hit. A sötétség csak azért tudott pusztítani, csak azért tud, hitem szerint csak ideiglenesen, győzelmet aratni fölöttünk, mert mi magunk sem éreztük már önnön erőnket, mi magunk sem láttuk saját fényünket.

Ha most szertenézek e tájon, Mediolanumból Ravennába tartva, ahol feltárulkozik a vandálok pusztításának nyoma, kiégett házak, elhantolatlan tetemek, asszonynép meggyalázott, vérbe fagyott teste, az elnéptelenedett falvak sora, azt gondolom, látni kellett, hogy közelít a pusztulás. Látni kellett, de nem tettünk ellene, gyengék voltunk, testi erőnkben és hitünkben is azok. A fény felé kell fordulunk újra, hogy élhessünk, hogy legyőzhessük a sötétség birodalmát, a keletről jött rosszat.

Hiszek abban, amit János apostol írt I. levele 2. részében: „új parancsolatot írok néktek, a mi igaz ő benne és ti bennetek; mert a sötétség szűnni kezd, és az igaz világosság már fénylik”. Ahogy írva vagon: „az Isten világosság és nincsen ő benne semmi sötétség”. Hiszem hát, hogy ha visszatalálunk az igaz Istenünk fényesség útjára, és ehhez erőt ad Anyaszentegyházunk, akkor az egykor volt dicsőségünket is visszanyerhetjük.

Remélem, Szentséges Atya, egyházunk első egyházmegyéjének feje, dicső Szimpliciusz, hogy levelem utat talál hozzád és a megmaradt hívekhez ezekben a nehéz, embert próbáló időkben. Elgyengültemben kevés híján azt írtam, hogy embert s hitet próbáló időkben, de épp rád gondoltam, Szentatya, akit nehéz megingatni szigorú hitedben, elveidhez való ragaszkodásod példamutató egész civilizált keresztény világunk számára. Ha megerősödünk a hitben, és szemünket az eljövendőre vetjük, talán még megfordíthatjuk az eseményeket, a ránk leselkedő vésszel felvehetjük...

kép | vecteezy.com

Harka Sára

FELDOLGOZVA

[LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK]

2025-05-28 | **LÁTTAM, HOGY KÖZELEDIK, NOVELLA**

Az előszoba sarkában, a fogasról lógó kabátok alatt élt Candy anyó. A tizennyolcadik születésnapomra kaptam anyámtól, aki az ő anyjától örökölte, a nagymamám meg a dédanyámtól, aki az üveghegyen túl találta szitaszitapénteken, kidobva a szeméttelre az elnyútt matracok közé.

Kis termetű (alig nyolcvan centis), zömök asszony volt. Kilowattokat evett, évente százhetvenkettőt, és bár a lidérces nyikorgásától sosem tudtam aludni, ő szolgáltatott egyedül fényt a sötét előszobában, ha kinyitottam az ajtaját.

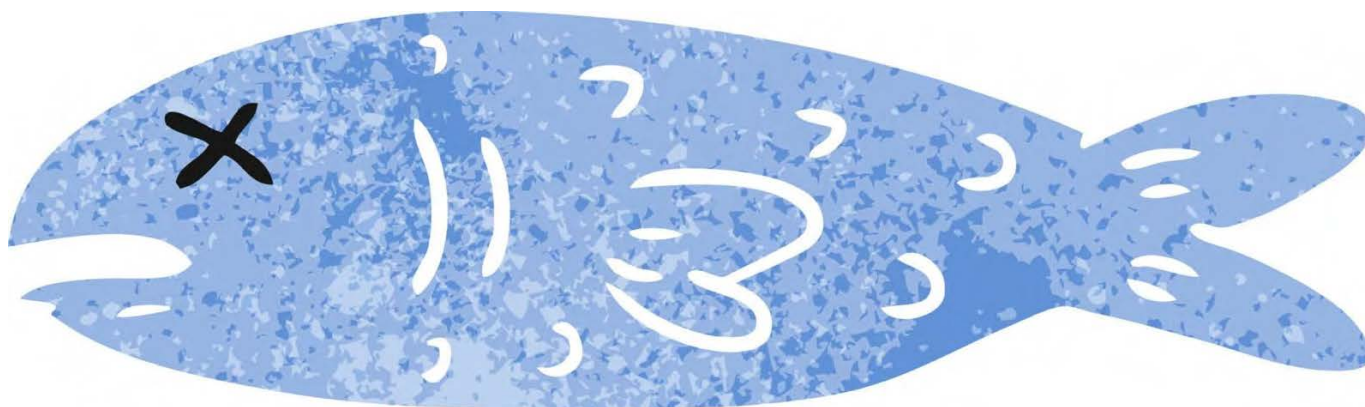
dugig gyömöszölt fiókok

Kitártam reggelente, hogy felhúzzam a csizmámat, hogy megtaláljam a csempére esett kontaktlencsét. De nyílt az ajtaja magától is, tolták a dugig gyömöszölt fiókok,

mindig meg akart lesni az előszobában, az a három fiók, tele fagyasztott borsóval, darált hússal, a szomszéd fájáról szedett meggy-gyel, kimosatlan, véres bugyikkal, befizetetlen számlákkal, megtartott könyvtári könyvekkel, sosem kapott Bálint-napi rózsával, mind mínusz tizennyolc fokon hibernálva.

Candy anyó visított, ha megéhezett, egy éppen vágott disznó hangjával, és nem csitult, míg csordultig nem töttem, ahogy anyám tanította, aki az övétől leste, és így tovább.

Mesterien tudott fagyasztani, ha hazahoztam egy pofont, egy felfutott szálú harisnyát, egy kinyomott hívást, vagy akciós volt a zsemle a péknél, moly petézett a lisztbe, Candy anyó bármit elsüllyesztett, és gondolnom sem kellett azokkal többé.

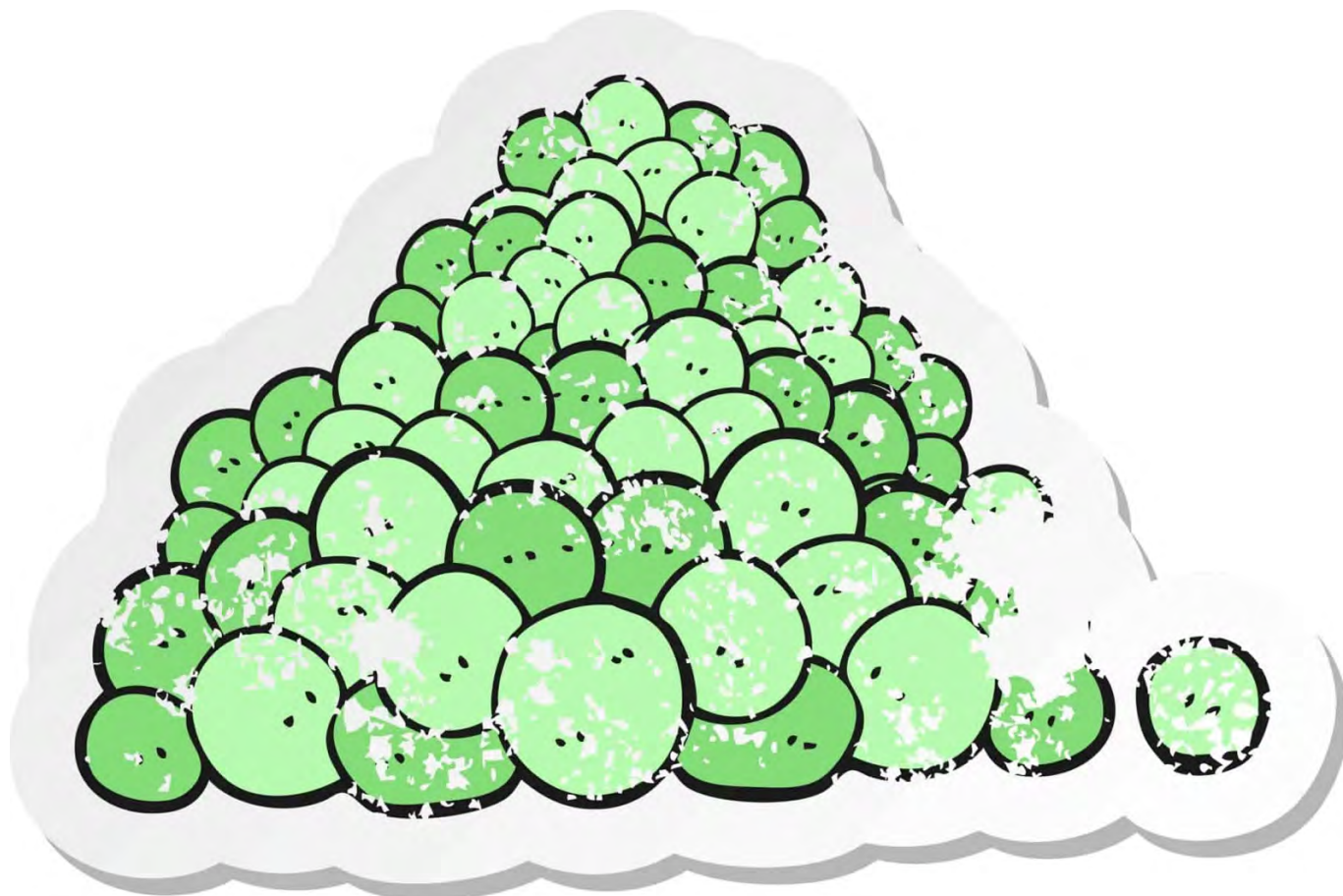

Mikor aztán pukkadozott, nyivákolt, hogy tele van, berúgni sem lehetett az ajtaját, csurgott belőle a vér, kigurultak a résein a leggyengébb borsószemek, biztosnak tűnt, hogy többé képtelen nyelni, akkor éjjel eleredt az eső, lecsöpögött a lyukas tetőn az előszobába, megöntözte Candy anyót, aki nőtt, mint a gomba a mesében, és másnap befért alá-belé az egérke, a veréb, a nyúl meg az újabb pofon is.

százéves bejgli

Mikor várandós lettem, és kellettek a gyerekkori leleteim, kértem Candy anyót, adja ki. Mondta, hogy nyiff-nyaff, nem adja holnap se, az övé. Erőszakkal felfeszítettem az ajtaját és téptem a fiókokat, ő bosszúból megfagyasztotta a csuklóm, de akkor sem engedtem, túrni kezdtem. A végtelenbe láttam, a saját védtelenségembe, meg kellett állni, hogy került ide ez a százéves bejgli, az ajándék szappan, amiről rég elfeledkeztem, az érintés, amit sosem feledtem teljesen, és ott volt a CSÚNYA, amit az iskolában mondtak rám, meg a NYOMORULT és a DÖGÖS, és mit keres a fagylaltos dobozban a halott gyerekkori pinyem, a nagyanyám szomorúsága meg az anyám éjszakája a nemapámmal.

Candy anyó jajveszékelt, én is nyüzszítettem, ránk omlott a lyukas tető, de én csak rángattam a fiókokat, ő meg húzta vissza magába, és akkor megláttam a leleteket, jégkockává fagyva, évtizedek álmatlan éjszakái, barnuló banánok, maradék szalonnák és minden, minden alatt.

Hívtam az anyámat, a nagyanyámat, a halott dédanyámat, a pszichológust meg a fagyasztó-irtókat, és szépen lassan kirámoltunk és leengedtünk mindent, nyakig elborított a víz meg a borsó. Bűdös lett és nedves, és azt kívántam, bár ki se nyitottam volna, hagytam volna a leleteket a fenébe, nem kellett volna viszontlátni az érintést, a CSÚNYÁT, a dédapám kötelét, az anyám éjszakáját. Mégis, ahogy sorra feldolgoztam a húsokat, apadt a víz, szebb sorokba gurult a borsó.

Nem dobhatom ki, vagy adhatom másnak Candy anyót, a vérem foltot hagyott az oldalán, az ő jege meg az én csuklómon, de eldöntöttem, a lánynomnak majd új fagyasztót veszek, tisztát, üreset, csendeset, fehérét, AA+ energiasztályút, vagy inkább ráhagyom, választhat szürkét, Gorenjét is.

Szirmai Panni

KIMARADT JELENETEK

2025-05-04 | NOVELLA

Az életéről szóló filmben ez a kép biztosan nem szerepelne. Kínosan ügyelt rá, hogy soha ne készüljenek róla előnytelen fotók. Ne látszódjon az elnyűtt szürke póló meg a hanyagul fejtetőre tornyozott, zuhanyzós konty. A hiúság emberi, még a herpetológusok között is. A húgom sem kivétel, bár állatok és növények között dolgozik, mindig ad magára, soha nem láttam még a rám jellemző igénytelen állapotban. Ez persze nem volt mindig így, kiskorunkban még mindketten pörgős szoknyával vártuk a jövőt. Amikor apa elköltözött, már nem maradt olyan rózsaszín a világ, anyánk is megsavanyodott. Már nem volt minden reggel mézes-mazsolás tejbegríz, az iskolatáskát sem ellenőrizte, de azért a szendvicseket még megkente. Később már azt is magunknak kellett.

A heti telefonhívások apával hamar elmaradoztak, nem volt mit mondani. Felváltva bólogattunk a telefonba, én a kezemre csavartam a telefonzsinórt, a húgom meg körmével kapargatta a kagylóra ragadt, barna réteget. Anya szerint az apánk mindig is megbízhatatlan alak volt. Ha jól viselkedtünk, szerette hangoztatni, hogy ez a mi vérünk. A húgom legalább hamar megtalálta, miben jó, a hazudozáson kívül. Én megtartottam a számat az apánk helyett is. Az érettségi előtt anyám harmadik felszólítására, hogy kezdjek már magammal valamit, ráböktem a pályaválasztási tanácsadóból hazacipelte továbbtanulási útmutató egyik oldalára. Nem egészen

találomra, mert az elején igyekeztem kinyitni, és a második felében voltak az egyetemek. Szerencsére az F-nél a fodrász képzésre böktem, nem a faipari gépkezelőre.

Anyámnak mindegy volt, tőle aztán rúdtáncolni is mehettem volna Ibizára, mint a szomszéd lány, aki kibukott a középiskolából kilencedikben.

Bezzeg a húgom szépen, akkurátusan végiglapozta a telefonkönyv méretű tájékoztatót, kis pasztellszínű cetliket ragasztott a kedvenc részeihez, sőt, az oldalakon a cetlikkel harmonizáló árnyalatú szövegkiemelővel csíkozta szét a képzések részleteit. Anyám már akkor zseninek tartotta: *amit szeretnél kislányom, benned minden megvan a tudományos munkához.* Mármint a húgomban.

a legnagyobb stréber

A húgom már egy héttel a határidő előtt feladta a gyöngybetűkkel kitöltött jelentkezési lapot, én az utolsó pillanatban, meggyőződés nélkül.

Egyikünk sem lepődött meg, hogy maximális pontszámmal érettségizett, erőfeszítés nélkül volt a legnagyobb stréber az évfolyamon. Anyám a ballagásra neki sárga, nekem fehér rózsacsokrot hozott. Meg is lepődtem, hogy én is kaptam, de elkotyogta, hogy az enyémet nagyanyám küldi. Az a két perc, ami közöttünk van, csak a mamának számít. Óvodás korom óta hallgatom tőle, hogy én vagyok a nagyobb, igazán engedhetnék a kisebbnek. Hiába magyaráztam, hogy ikrek vagyunk, a mama nem zavartatta magát. De legalább nekem is kent lekváros kenyeret a tévé előtti házi íráshoz.

Az egyetemi évek alatt a húgom minden hétvégén hazajött a kollégiumból mosni és enni. Anya felpakolt neki egy hétre való meleg és hideg élelmet, miközben az otthon töltött két nap alatt megállás nélkül ajnározta. Én addigra átcuccoltam a mamához, nem bírtam anyámat hallgatni. Hétvégén mind átmentünk anyámhoz enni és panaszkodni. Csak a panaszkodás tart minket össze – nagyanyám szerint ez is csak, ameddig ő él. *Utána majd marakodtok a maréknyi örökségen.* És rákacsintott a húgomra. A herpetológia szakirányon egyedüli nőként brillírozott. Már első év végén a tanársegédek közül választott magának pasit. Soha nem kérte, hogy csináljam meg a haját. Már rég volt saját keresetem, amikor ő még mindig anyámtól kért pénzt „jegyzetekre”. Éveken át képtelen volt megjegyezni, melyik szalonban dolgozom, de találomra mindig rákérdezett, hogy megy a *Kristályban* vagy a *Bellezzában*? Anyám olvadozott a meghatottságtól, ha egy zacskó nápolyit hozott neki a névnapjára.

sérthetetlen

A húgom nem szólt róla, hogy beteg. Ő sérthetetlen, ezt is elhittük neki. Csak a műtét előtt írt rövid üzenetet, hogy nem tud hétvégén hazajönni, kivételesen. Anyám persze azonnal vonatra ült, neki a jelenlét a szeretetnyelve. Legalábbis a húgom számára. Én otthon vártam a híreket, de anyám összetörten jött haza.

A temetésén vettem csak észre a képet. Hogy volt képes anyám pont ezt választani? Persze magán kívül volt, nem kért segítséget, hogy melyik képet válasszuk a szertartásra. A szakállas agáma a húgom vállán a fehér koporsó tetején. Annyira abszurd, mint a petefészekrák, ami három hónap alatt elvitte a család 25 éves büszkeségét.

kép | vecteezy.com

Csanádi Szilvia

PERFORMATÍV FIKCIÓ

2025-05-02 | VERS

Addig dédelgetted a döglött nyulat,
míg ott a karjaidban bomlani kezdett,
ahogy emlékek próbálnak szabadulni,
ragacsos tapadással levedzett ez is,
hamarjában nem tudtuk, hogyan tovább,
felitatni a szivárgó cseppeket,
vagy csak követni tétlen, ahogy
a felejtés önmagunkra ébreszt megint,
valami lepedőfélét vártam, amivel
letakarjuk, ahogy gyolcsba tekertük a macskát is
az autóülésen, aztán nem mertem vezetés közben
oldalra sandítani, a fehér körvonal
a látásom peremével egyesült,
felrémlett az az évtizedekkel ezelőtt
látott ravatalozó, lepelbe vont, püffedt
hasaddal, a szanatórium sétányán
kánikulától szökőkútba fordult kacsák,
anyám fal mellé terelt, pléhdobozba rejtett
szobatársai, ragacsos pulóvered szálai közt
oldódtak a kategóriák,
mézbe vontad az arcod, majd a karjaid, lefelé
az ujjbegyekig egyre áttetszőbbnek tűnt a határ.
Titokban tán figyelted, vajon kizökkentenek-e,
mikor a mézet az orrjáratodon engedted keresztül.

kép | vecteezy.com

Inczédy Tamás

TALÁN TILOS

2025-05-09 | NOVELLA

Az eset egy kispesti hentesüzletben történt: egy idős néni sorban állás közben a levegőbe emelkedett. Pillanattal később már ott lebegett a többi vásárló feje fölött, azok meg csak bámulták tátott szájjal. Aztán megszólalt a hentes, elnézést, itt ilyet nem szokás csinálni, mondta, de a néni a magasból kiöltötte rá a nyelvét és még botját is lehajította, aláhullva csak úgy csörömpölt a pepita kőpadlón. Ezt követően a

néni belevágott egy régi operettslágerbe, telitorokból énekelte, közben csapkodott a kezével, mintha szárny volna, ő maga pedig boldog madár, és egyre ott repkedett körbe-körbe a kiakasztott csülkök, kolbászok és szalonnák fölött.

A hentes egy darabig némán nézte, aztán felszólt, nem bánom, csak ne tessék semmit levetni. És a következő vásárlóhoz fordult, *mitparancsol?* Hurkát. Májasat vagy véreset? Véreset, felelte a vásárló, és ezzel a bolt ügymenete visszatért a normális kerékvágásba.

csujjogatva

A sorban állók épp kezdték megszokni a repdesést, amikor belépett a hentesüzletbe egy rendőr. Gyorsan átlátta a helyzetet és rögtön meg is kérdezte a nénit, hogy mit csinál, mire a néni hetykén felelte, hogy nem látja?, repülök! Évek óta járnai is alig tudok, most pedig repülök, repülök! A rendőr megköszöri a torkát, talán mondott is volna valamit, de a néni megelőzte, miért, talán tilos?, kérdezte fentről, mire a rendőr azt felelte, hogy nem, végül is semmi sem tiltja, de az esetről neki kötelessége jegyzőkönyvet felvenni. Hát csak vegyen, mondta a néni üdvözülten, és repült tovább, egyre csak repkedett körbe-körbe az üzletben, immár csujjogatva meg hejehujázva.

A rendőr zsebéből tollat meg papírtömböt vett elő és a sarokban álló fagyasztószekrényhez dőlt. Épp csak nekiállt fogalmazni, amikor a néni így kiáltott: nyissák ki az ajtót, ki akarok repülni, fel egészen a csillagokig! A rendőr felpillantott és udvariasan, de határozottan megmondta a jelenlévőknek, hogy további utasításig megtiltja az ajtó kinyitását.

De hát miért tiltja meg, biztos úr, kérdezte a néni, mire a rendőr kijelentette, hogy a léghörben tervezett repkedés egész biztosan engedélyköteles, és megkérdezte, van-e a néninek engedélye. A néni azt felelte, hogy bizony van neki, és hogy menjen csak fel oda hozzá a rendőr és nézze meg. A rendőr erre legyintett és visszatért a jegyzőkönyvhöz.

Ekkor a világos és szigorú tiltás ellenére az ajtó mégiscsak kinyílt: kívülről nyitotta ki valaki. Esőkabátos férfi volt, most be is lépett. Egy darabig nézte a repkedő nénit, aztán megszólalt: Anikó, mit csinálsz?! – és rögtön hozzá is tette: Szállj le azonnal, megyünk haza! Ezzel a férfi sarkon fordult és elindult a buszmegálló felé.

A néni pedig engedelmesen leereszkedett a padlóra, magához vette botját és férje után bicegett.

kép | vecteezy.com

Nyilas Atilla

HORDOZHATÓ MENEDÉK

2025-05-17 | VERS

Nádas Alexandra képeire

A hajó, a bárka,
a ladik, a sajka
éjszakára
mind befut?
Vízparti ház

ablaka világít,
jelt ad
a hazatérőnek.

Én mikor érek haza?
És mire hazaérek,
idegen lesz-e az otthon?
Bedőlt kerítés,
gaz fölverte udvar,
hámló vakolat,
kihalt szobák sora.

És ha úton van otthonom,
mint mutatványos kocsija,
cigányok sátra?
Az ajtó nem udvarra,
csak fedélzetre vezet?
Ha a hazaút
maga az úthaza?

Az idő árvizén
minden ház úszóház,
sodródó Velence,
a lépcsősorok
vízbe futnak,
víz folyik vízbe,
ahogyan megálmodtad.

Épülő-omló falak,
faberakásos homlokzatok,
tornyok, boltívek,
függőfolyosók,
korlát és árnyéka,

csúcsíves ablakok,
árkádok, tornácok,
kertek, ciprusok.

Úszik a medence,
úszik a víz,
úszik a fény
halvány színekbe,
úszik a föld, az ég,
a halász és a halak,
úszik az üvegház
inverz akváriuma.

Madonna arca
kendőkeretben,
felemelt kéz,
profán templom.
Az otthon csak
úszó gondolat.

kép | Nádas Alexandra: Hordozható azilum IV., 2016.

Csury Balázs – Kovács Laura

„KICSIT KÖZELÍTENI EGYMÁSHOZ”

INTERJÚ KOCSIK TEKLÁVAL, A HEGYVIDÉKI ÖNKORMÁNYZAT
ALPOLGÁRMESTERÉVEL

2025-05-21 | INTERJÚ

Cs. B.: *A Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségiztél, majd a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen hallgattál filozófiát. Mi volt a legfontosabb élményed ezekből az évekből?*

K. T.: Az egyik legfontosabb a berzsenyis mestermunkám volt. Olyan projektet készítettem elő, amelyben a gyerekek a társaikhoz fordulhattak, ha úgy érezték, sem otthon, sem a pedagógusokkal nem tudják megbeszélni az iskolai problémáikat. Ez meghatározó pont volt az életemben. Bár akkor még nem tudtam, hogy politikusi pályára lépek, már ott látszott, hogy a gyerekvédelem és gyerekjogok témája érdekelt igazán. Aztán önkénteskedtem az UNICEF-nél, kórházakba jártam mesét olvasni és játszani, hogy eltereljük a gyerekek figyelmét a kihívásokkal teli hétköznapiokról. Alpolgármesterként is célom, hogy minél többet tegyünk értük. Sokat köszönhetek az egyetemnek is, itt a filozófia új dimenziókat nyitott meg a körülöttem lévő világ, a társadalmi kihívások és a megoldási lehetőségek, az egyén és közösség viszonya, az erkölcsi kérdések tekintetében.

K. L.: *A Hegyvidéki Önkormányzaton belül hozzád tartoznak a szociális, kulturális és köznevelési területek, illetve az együttműködés az egyházakkal és egészségügyi intézményekkel. Mi élvez most prioritást?*

K. T.: A Közösségi Részvételi Irodával kezdtük a munkát, korábban nem volt itt ilyen intézmény. A célunk, hogy minél jobban bevonjuk a kerületi lakosokat, el tudják mondani a véleményüket és érezzék, hogy meghallgatjuk őket. Ha jeleznek nekünk egy problémát a Részvételi Irodán keresztül, igyekszünk rövid időn belül reagálni. Februárban Civil Napot tartottunk a MOM Kulturális Központban, ilyen is először volt a kerületben. Ide több civil szervezetet is meghívtunk, hogy lehetőségük legyen bemutatkozni és megismerkedni a készülő pályázatokkal.

Rendelettervezet Egyeztető Fórumot is tartottunk már, tényleg a nulladik lépéstől próbáljuk bevonni a lakosságot. Szerencsére a legutóbbi testületi ülésen sikerült elfogadni a pályázati kiírásokat, úgyhogy most már csak az indulókat várjuk, értékelés után ősszel remélhetőleg át is adhatjuk az elnyert összegeket. A civil pályázati rendszeren belül 8 kategóriát határoztunk meg. Újdonságnak számít a korábbi évekhez, illetve más kerületekhez képest, hogy ugyanaz a szervezet akár minden kategóriában benyújthat egy-egy pályázatot. Itt az egyháztól a civil szervezetekig mindenkit szeretettel várunk.

Készítünk egy civil adatbázist is, szeretnénk, hogy a civil szervezetek is bevonódjanak, megjelenjenek a rendezvényeinken. Ha beérkezik valamilyen lakossági igény – nem feltétlenül tárgyi, lehet például gyerekkel kapcsolatos segítségnyújtás is –, ezeket a szervezeteket tudjuk ajánlani. A civil szervezetek sokszor még egymás létezéséről sem tudnak, pedig rengeteg projektben lenne helye az együttműködésnek, a komplex megoldásoknak.

Cs. B.: *A Részvételi Iroda fiatal intézmény. Milyenek eddig a működését illető tapasztalatok?*

K. T.: Többen furcsállották, hogy egyáltalán van kommunikáció az önkormányzat és köztük. Ez szokatlan számukra. A Civil Napon például rengetegen vettünk részt és remek volt az együttműködés a szervezetekkel. Közösén dolgoztunk a pályázati kiírásokon: az Önkormányzat készített egy vázlatot, de azok is elmondták, mi kerüljön bele, akikről a pályázat szól.

K. L.: *A bemutatkozásodban az Önkormányzat honlapján azt is említetd, hogy fontosnak tartod a fiatal művészek támogatását. Miért szenteltek külön figyelmet ennek a kultúra általános támogatásán belül?*

K. T.: Szeretnénk lehetőséget biztosítani a fiatal tehetségeknek a bemutatkozásra, hogy legalább egyszer kiállíthassák műveiket. Így lesz esélyük, hogy felfigyeljenek rájuk.

Cs. B.: *Nyilván nem választhatsz kedvenceket ilyenkor, de vannak konkrét művészek a kerületből, fiatalabbak vagy idősebbek, akik hozzád különösen közel állnak?*

K. T.: Több is van, de nem mondanék nevet, a tervek szerint hamarosan elindítunk egy kerekasztal beszélgetés-sorozatot, ahol a kerületi művészek beszélgetnek, őket kérdezzük. Ezeket majd feltöltjük az Önkormányzat YouTube-csatornájára, hogy minél többen megismerkedhessenek velük. Kiváló művészek vannak az egész országban, de a legtöbb esetben egyáltalán nem ismerik őket az emberek.

Tervben van egy *Élő történelem* videósorozat készítése is, amelynek keretében a még velünk élő idősök mesélhetnek a Hegyvidék múltjáról. Ez helytörténeti szempontból különösen izgalmas. Például nemrég tudtam meg, hogy a kerületben generációk óta él egy patikuscsalád, akiknek a lakásában ma patikamúzeum működik. Sok ilyen történetről nem is hallunk. Ideje közösen feldolgozni és kicsit előbbé tenni a kerület történelmét. A tananyagba csak ritkán fér Budapest története, az egyes kerületekről pedig szinte semmit sem tanulunk.

Cs. B.: *Volt olyan esemény, amely mintául vagy inspirációul szolgált a Civil Napokhoz? Más események szervezéséből, amit felhasználtatok?*

K. T.: A Részvételi Irodában többen is dolgoznak, akik korábban is ilyen területen tevékenykedtek, csak fővárosi szinten. Ők persze hoztak jó gyakorlatokat, amelyeket ellestünk, most pedig folyamatosan próbálunk a visszajelzések alapján újabb szolgáltatásokat kidolgozni.

K. L.: *Kezdetben milyen fogadtatása volt ezeknek a közösségépítő programoknak?*

K. T.: Olyan kerületben vagyunk, amelynek több mint 10 éven keresztül nem változott

a vezetése. Itt megvolt a menete annak, hogy az önkormányzat hogyan dolgozik, mit valósít meg, hogyan vonja be a kerület lakosságát, úgyhogy az elején biztosan kíváncsisággal várták a helyiek, mi lesz ebből, miután kétharmados többséggel sikerült megnyernünk a választást. Engem például rengeteg művész keres meg, művészeti képzésen résztvevő hallgatók, vagy akár mesterszakos professzorok. Próbáljuk megtalálni az együttműködési lehetőségeket. Hosszú távú hatást szeretnénk elérni, elvégre az egészségügy, a nevelés, és a szociális témák mellett a kultúra is társadalomformáló erő. Ezek a programok segítenek finoman feltárni a problémákat. Nem feltétlenül kerületiek, lehetnek ezek társadalmi vagy akár globális szintűek is. Nagy vágyam, hogy csináljunk egy kiállítássorozatot, amelybe iskolásokat és óvodásokat is bevonunk. Megadnánk egy témát, hogy azon belül fogalmazzák meg a problémákat, a szövegek pedig megjelennének a Hegyvidék újságban. Szeretném, ha a szövegek alapján készített alkotásokat utána szabadterén is kiállítanánk, így hívjuk gondolkodásra minden korosztályt.

Cs. B.: *Ha már interdiszciplináris megközelítés, például az ÉLŐ történelem sorozatnak lesz valamilyen kapcsolódása fiatalabbakhoz?*

K. T.: Tervezünk generációkon átívelő programokat, a társadalmi szervezeteknek szóló pályázatban is megadtunk egy ilyen kategóriát, mert kiemelten fontosnak találjuk, hogy hidat képezzünk a fiatal és az idősebb generációk között, de az *ÉLŐ történelem*nél erről még nem volt szó.

Cs. B.: *Említetted, hogy keressetek az együttműködések lehetőségeit a művészeti képzések hallgatóival, professzoraival is. Vannak példák már megvalósult tervekre?*

K. T.: Formálódó példák vannak, egy rezidens programot szeretnék indítani, hogy nemzetközi szintre tudjuk emelni a Hegyvidék galériáját. Volt adománygyűjtésünk is, amit aztán fel tudtunk ajánlani gyermekotthonoknak.

Cs. B.: ***Említetted, hogy a programok kidolgozásakor sokszor fővárosi, országos, akár globális tendenciákban kell gondolkodnotok. Mégis, szerinted a XII. kerületnek van valamilyen megkülönböztetett helye, kontextusa a budapesti kulturális életben?***

K. T.: Persze. Sok értelmiségi lakik a kerületben, és nagyon komoly művészeti szféra alakult itt ki. Vannak, akik már évek óta arra várnak, hogy valahol becsatornázhassák a gondolataikat.

A hegyvidéki Részvételi Iroda havonta szervez egy „Találkozz a polgármesterrel!” fórumot, illetve folyamatosan tartjuk a városrészi fórumokat. A különbség, hogy az utóbbin csak a képviselőink és a Részvételi Iroda munkatársai vannak jelen a kidolgozott tematikával. Ebben próbáljuk az összes problémát összegyűjteni, és rangsorolni, hogy miként tudunk önkormányzati válaszokat adni ezekre.

Most például elindítunk egy demenciával élők hozzátartozóinak szóló tanácsadási lehetőséget. A kérdőív felkerül a weboldalra, de papírdobozokat is kihelyezünk az Önkormányzat és intézményei épületében, hogy azoknak is legyen lehetősége a kitöltésre, akik esetleg nem számítógép-felhasználók, és szükségük van segítségre.

Elindítjuk a HSZK-ban (Hegyvidéki Szociális Központ) az ingyenes nyelvórákat időseknek..., az is jó, hogy egyáltalán beérkeznek hozzánk ezek az igények. Amikor a múlt héten voltam náluk, otthagytam egy ötletdobozt, hogy most egy hónapig itt lesz, mindenki dobálja be a közösség jobbá tételéről szóló ötleteket. Közben elindul a gyógytorna program, ami szintén nagyon fontos az időseknek.

Sok kerületi lakos, ha ismeri is a Hegyvidék intézményeit, az igénybe vehető szolgáltatásokat sajnos, már nem. Pedig például a Családsegítő és Gyermejkölési Központ dolgozói kiváló munkát végeznek, és olyan izgalmas munkacsoportok és csoportos terápiás lehetőségek vannak, amelyeket vétek kihagyni. És ingyenesek.

Van most Kábítószerügyi Egyeztető Fórumunk, ott döbbenetes eredményeket láttam. Budapesten a Fővárosi Önkormányzat mérte fel, hogy a fiatalok mit fogyasztanak általában, hány éves kor körül. Kiderült, hogy olyasmit, amiről nem is tudom, micsoda. Ez is olyan probléma, amivel foglalkozni kell.

A gyermekotthonokba is rendkívül fontos lenne programot vinni, megmutatni, hogy azért fontos megtalálni a számodra élhető és inspiráló társaságot, mert a közösségben olyan erő rejlik, amivel az elszigetelt egyének nem rendelkeznek. Amíg nem osztjuk meg a problémáinkat, nem tud kialakulni a megoldásra fókuszáló kommunikáció. Mindenki elszigetelődik, befelé fordul, és azt hiszi, teljesen egyedül van. Pedig, ha csak látná, hogy van másik száz vagy ezer ember, akinek ugyanaz a problémája...! És akkor még nem beszéltünk arról, hogy hosszú évek óta gyűlöletkeltő kampányokban élünk. Ez nemcsak közösségileg, egyénileg is romboló. Arra tennék kísérletet, hogy feloldjuk ezt, legalább a saját közösségünkön belül, és kicsit közelítsünk egymáshoz.

K. L.: *Amikor ennyi projekt fut párhuzamosan, hogyan válnak a tervek valósággá?*

K. T.: Közösen tervezünk, azután mindenki megkapja a feladatát, iroda-szinten, intézmény-szinten, politikusin, képviselőin, jegyzőin... igen, ez bürokratikus, lassabb, mint amit megszoktunk Gergővel..., de hatékony. Szerencsére az alkalmazotti

állomány kiváló, és nem sokan mondtak fel, miután jöttünk. Az is furcsa volt, hogy ezek az emberek sosem jártak az irodákban, úgy, hogy ott ülnek kint tíz éve. Meglepődtek, hogy megfőzzük magunknak a kávé. Szóval a hivatal épületében is kicsit mindenki fellélegzett, hogy nem kell vigyázzba állni és tökéletesnek lenni, hanem belátjuk, hogy emberek vagyunk, viszont ha valamit bevállalunk, azt meg is kell valósítani.

K. L.: *A kerületi helyszínek között vannak hangsúlyosabbak, amelyeket a közösség forrópontjainak mondanál?*

K. T.: Igen, a Kulturális Szalon programjai mindig telítettek, egész évre előre. Most a HSZK-ban is elindulnak programok, mint például a tanácsadás demenciával élők hozzátartozóinak, számítástechnikai képzés, angol nyelvórák, online gerinctorna, illetve az Alzheimer Café-t jó lenne, ha át tudnánk vinni oda. Mégiscsak ott vannak az érintettek és azok az emberek, akik dolgozókként napi szinten találkoznak ezzel. A mozgássérültek közössége is megkeresett, jó lenne egy kiállítási lehetőség, ahol meg tudnak jelenni az eszközeikkel, ahogy a Civil Napon.

Szeretném, ha a gyermekotthonokba is vinnénk programokat, lehetőségeinkhez mértén segíthetnénk. Szomorú, hogy a kötelezően vállalt feladatokon túl borzasztóan sok államit látunk el. Az adománygyűjtő egyeztetéseken azon dolgozunk, hogy bevonjuk a kerületi cégeket, hogy adott projektekben támogatást nyújtsanak. Így próbáljuk tágítani a pénzügyi mozgásterünket. De ez átlátható lesz, úgyhogy mindenki nyomon követheti beszámolókon keresztül!

K. L.: *Milyen 12. kerületi programokat ajánlasz, amelyeken keresztül egy helyi lakos, aki eddig nem igazán kapcsolódott be a közösségbe, el tud indulni?*

K. T.: Júniusig, a teljesség igénye nélkül: havonta kerülnek megrendezésre a „Találkozz a polgármesterrel!” és a „Városrészi fórum”, ezek fő célja a tájékoztatás és a lakossággal folytatott közvetlen párbeszéd. Májusban folytatódik bűnmegelőzéssel foglalkozó előadás-sorozatunk, gyereknapot is tartunk 25-én. A tervekből már sok megvalósult, számos lehetőség közül választhatnak a kerület lakosai.

kép | vecteezy.com

Péter Ágnes

MARY WOLLSTONECRAFT VITAIRATA A NŐK JOGAINAK IGAZOLÁSÁRA

2025-05-26 | ESSZÉ

Az embert az erény tudás nélkül rajongóvá, a tudás erény nélkül ördöggé teszi; az erény és a tudás együtt viszont az emberi méltóság és tökéletesség legmagasabb szintjére emeli.

Richard Price

A modern feminizmus megalapítója, francia keresztényszocialista író és aktivista, Flora Tristan a *Londoni séták* (1840) című beszámolójában panaszolja, hogy az angol fővárosban képtelenség hozzájutni Mary Wollstonecraft ***A női jogok igazolása*** című könyvéhez: „Nem találtam egyetlen példányt se, hogy megvegyem, s ha egy barátom nem adja kölcsön a sajátját, nem sikerült volna hozzájutnom. A könyvnek olyan szörnyűsége a híre, hogy még ha egy úgynevezett progresszív nő füle hallatára hozza is szóba az ember, az biztosan irtózáttal felsikít: 'De hiszen az egy erkölcstelen könyv!'”

A továbbiakban Tristan idézetek kíséretében a női egyenjogúságért folytatott harcban fogalmazza meg Wollstonecraft próféta szerepét: „Fél évszázaddal ezelőtt megszólalt egy női hang Angliában. Egy hang, amely az Isten által lelkünkbe plántált igazságból ellenállhatatlan erőt és csodás lendületet merített. Egy hang, amely nem félt egyenként nekimenni minden előítéletnek, hogy kimutassa, milyen igazságtalan és hamis egytől egyig mind”.

halhatatlan írás

A női jogok igazolása téziseit Tristan a 19. század 30-as éveinek szocialista álláspontjához hasonlítja, de kiemeli, hogy Wollstonecraft jóval megelőzte ezeket, amikor a 18. század végén a férfiakkal egyenlő politikai és társadalmi státuszt követelt a nőknek. „Mary Wollstonecraft könyve halhatatlan írás. Halhatatlan, mert az emberiség boldogulása *A női jogok igazolása* című kiáltványban meghirdetett ügy győzelmétől függ”, írta befejezésként. ^[1]

... én nem azért születtem, hogy a járt úton haladjak...

A nő, aki ezt az „erkölcstelen könyvet” írta, Mary Wollstonecraft 1759-ben született Londonban egy roppant szerény kilátásokkal rendelkező házaspár hét gyermeke közül másodikként. Nagypja tehetős takácsmester volt, apja viszont, hogy a társadalmi hierarchiában előkelőbb pozícióhoz jusson, független gazdálkodóként igyekezett boldogulni. Anyja az alkoholtól feltüzelt férj szexuális agressziójának

kiszolgáltatott, engedelmességre és csendre szoktatott, tanulatlan nő, egyre növekvő számú gyerekével alázatosan követte férjét egyik helyről a másikra, ahogy annak átgondolatlan gazdálkodói tervei diktálták. Abban, hogy Wollstonecraft az egyik első bírálója lett a patriarchális monogám családmódelnek, a társadalmilag jóváhagyott női és férfi szerepköröknek, nagy szerepe lehetett saját korai tapasztalatainak. Gyermekkorában a férfi és nő kapcsolatáról a lehető legriasztóbb benyomások érték: rendszerint Mary védte meg az anyját apja részeg erőszakossága ellen. Öt- és kilencéves kora között négyszer költözött szüleivel és testvéreivel egyik helyről a másikra Angliában és Walesben; kilencéves volt, amikor Beverleyben kis időre megállapodtak, s egy itteni iskolában szerezhette meg a szükséges alapismereteket, hogy később belekezdhesen az önművelésbe, aminek eredményességéről lenyűgöző életműve tesz bizonyosságot. Tizennyolc éves korában, hogy önállóságához megfelelő teret nyerjen, elköltözött otthonról. Egy ideig társalkodónőként tartotta el magát, majd iskolát alapított, később pedig elszegődött nevelőnőnek egy angol-ír arisztokrata családhoz: ez volt az egyetlen pozíció, amelyben „egy átlagosnál tehetségesebb és műveltebb nő igyekezhet megszerezni a szükségletei kielégítéséhez nélkülözhetetlen anyagiakat, de még ez is majdhogynem a kétkezi munkáját eladó nő kiszolgáltatottságával jár”, írta később *Maria vagy A nők sérelmei* című befejezetlen regényében. ^[2] A kiszolgáltatottságot képtelen volt elviselni. „Régóta úgy tartom, hogy a függetlenség az élet nagy áldása, minden erény fundamentuma. Igényeim megszorításával mindig biztosítani fogom függetlenségemet, még akkor is, ha kopár pusztában kell élnem”, – írja ***A női jogok igazolásában***. 1787-ben huszonnyolc évesen úgy határozott, hogy írói pályára lép. „... én nem arra születtem, hogy a járt úton haladjak. Természetem sajátos jellege kényszerít egyre tovább” - írta egy levélben ^[3]. Londonban felkereste Joseph Johnstont, a kor liberális szellemiségű kiadóját és könyvkereskedőjét, aki rendszeres munkát ajánlott neki a kiadójában és az épp akkor induló *Analytical Review* című radikális havilapjában. „Egy új faj első egyede leszek - reszketek, ha belegondolok”, írta döntését követően egyik hűgának.

Életének vezérmotívuma ettől kezdve az önképzés volt; tervszerűen olvasott, megtanult németül, franciául és olaszul, hogy fordítani tudjon. Meghökkenítő a felismerése, hogy nehezen fékezhető érzelmi energiáját csakis az intenzív intellektuális elfoglaltság tudja kordában tartani. Tiszteletet érdemlő önismerettel egyik hűgának így vallotta meg becsvágyát és indítékait 1788 márciusában: „Sok minden ösztönöz magán a tudásvágyon kívül, bár az önképzés mindig is meghatározó volt a saját kis világomban, mert nincs más, ami el tudná pusztítani a férget, amely legbelül rág és magányra kárhóztat egy ilyen valakit, akiben természete szerint túlon túl nagy a hajlandóság, hogy olyan érzelmekbe sodródjon, melyek áthágnak az észszerűség korlátait. [4]

Johnsonnál jelent meg pedagógia tapasztalatairól írt értekezése, *Thoughts on the Education of Daughters* (Gondolatok a lánynevelésről, 1788), az első regénye, *Mary, a Fiction* (Mary, regény, 1788) és egy didaktikus gyermekkönyve (*Original Stories from Real Life* – A valódi életből vett eredeti történetek, 1788), a két politikai, polgárjogi vitairata (*Vindication of the Rights of Men* – Az emberi jogok igazolása), 1790; *Vindication of the Rights of Woman* (A női jogok igazolása, 1792), a francia forradalomról írt elemzése (*Historical and Moral View of the Origin and Progress of*

the French Revolution (A francia forradalom eredetének és menetének történelmi és erkölcsi vonatkozásai, 1794), skandináviai útikönyve (*Letters Written During a Short Residence in Sweden, Norway, and Denmark*, (Rövid svédországi, norvégiai és dániai tartózkodás alatt írt levelek, 1796), fordításai franciából és németből, valamint hihetetlen mennyiségű könyvkritikája (az *Analytical Review*-ban). Wollstonecraft Johnson körében került kapcsolatba Henri Füssli festőművésszel, akit különösen irracionális, látomásos, szorongásos motívumai miatt tartott számon a kor avantgárd ízlésű műértőközönsége. Wollstonecraftnak ez volt az első férfi barátsága, amelyet erős erotikus szálak szőttek át: felajánlotta, hogy a Füssli házaspárhoz költözik, hogy a feleséggel együtt élvezze legalább a férfi szellemi kincseit, de visszautasították.

méltatlan erotikus csapda

Hogy kiszabaduljon ebből a méltatlan erotikus csapdából és közelebb kerüljön a történelemhez, 1792. december 6-án

Párizsba utazott, ahol sürgősen felvette a

kapcsolatot az angol megfigyelőkkel, akik a forradalom girondista vezetőivel közeli kapcsolatban álltak. Azonnal hozzálátott, hogy a történéseket lejegyezze és Johnson kérésére morális megállapításaival kiegészítve szemtanúi beszámolót írjon a forradalomról. A lehető legjobbkor érkezett: akkor érte el a francia forradalom első szakasza a csúcspontját. Szeptember 20-án a francia hadsereg döntő győzelmet aratott az 1. koalíció egyesült haderejével szemben Valmynál, szeptember 21-én a Konvent megfosztotta trónjától XVI. Lajost, és kikiáltotta a köztársaságot. December 11-én megkezdődött a király pere. 26-án, amikor Lajosnak meg kellett jelennie a Konventben, Wollstonecraft Johnsonnak írt levelében így számolt be a király útjáról a nyomasztó előérzetektől dermedt Párizs kihalt utcáin: „Körülbelül reggel 9 volt, amikor a Király elvonult az ablakom alatt. Leszámítva a bizonyos időközönként felhangzó dobpergést – amitől a csönd még elviselhetetlenebbnek tűnt – némán haladt végig az üres utcákon a nemzeti gárda tagjainak kíséretében, akik teljesen körülfogták a kocsiját... A környék lakói az ablakokhoz gyűltek, de az ablaktáblák mindenütt be voltak csukva, s egyetlen hang nem szűrődött ki sehonnan, és egyetlen sértő mozdulatot se láttam sehol senki részéről. Most először, mióta Franciaországba érkeztem, meghajoltam a nép nagysága előtt, s tisztelettel figyeltem viselkedésüket,

mely tökéletes harmóniában volt azzal, amit én éreztem. Aligha tudnám megmondani, miért, de valami gondolattársítás hatására hirtelen könnyek öntöttek el a szememet, mikor megláttam Lajost, aki a bérkocsiban ülve, méltóságteljesebben, mint amire személyiségéből következtethetett az ember, haladt a halála felé vezető úton...” [5]

XVI. Lajost 1793. január 21-én kivégezték. Franciaország február 3-án hadat üzent Nagy Britanniának, majd június elején a jakobinusok vették át az események irányítását. A drámai körülmények között Wollstonecraft élete is radikális fordulatot vett. Megismerkedett egy Gilbert Imlay nevű amerikai kereskedelmi vállalkozóval és végzetesen beleszeretett. 1794 májusában megszületett kislányuk, Fanny: „Nagy örömmel tölt el a tudat, hogy anya vagyok, s kifejezetten áldásnak érzem ezt az újabb köteléket a nagy gyengédség miatt is, mellyel szerető párom vesz körül bennünket”, írta pár nap múlva egyik barátnőjének. [6] Imlay érdeklődése szerelme és gyermeke iránt hamarosan megfakult, a magára maradt fiatal anya súlyos depresszióba esett. Nemrég még *A női jogok igazolása* című kiáltványában kijelentette: „A szerelem? Milyen szórakoztató jeleneteket képes megrendezni! Pantalone trükkjei kolosszálisabb ostobaságoknak adják át helyüket. Milyen nevetséges látni, ahogy egy

halandó mindenféle képzeletbeli bájjal felruház egy másik halandót, majd leborul, hogy imádja saját teremtményét!" [7] Most azonban szerelmi csalódásában öngyilkosságot követett el. Megmentették, és Imlay rábeszélte, hogy mint az ő üzleti ügynöke valami elszámolási probléma tisztázására utazzon Skandináviába. Az utazás során írta meg talán legszebb művét, a skandináviai útikönyvét, az ingatag szerelmeséhez intézett levelek formájában megfogalmazott beszámolót a világnak erről az angol olvasók számára egzotikus, ismeretlen tájáról, annak történelmi, kulturális hagyományairól, politikai berendezkedéséről, mindennapi szokásairól; közvetlenül vagy áttételesen gyermekével való egyre gazdagabb kapcsolatáról, és beszámol lassú felemelkedéséről az érzelmi mélypontról. Hazatérte után megtudta, hogy Imlay már össze is költözött színésznő szeretőjével, mire Wollstonecraft újabb öngyilkossági kísérletet hajtott végre. Ismét megmentették. Hosszas gyötrődés után sikerült kiemelkednie súlyos depressziójából, hihetetlen akaraterővel visszanyernie méltóságát és intellektuális energiáját. Visszautasította hűtlen szerelme ajánlatát, hogy az ő anyagi támogatásával rendezze be életét kislányával. Visszatért Johnson baráti köréhez, és az önálló értelmiségi anya szerepkörébe igyekezett beilleszkedni. Hamarosan szellemileg és érzelmileg igen közel került a kor radikális értelmiségi körének központi alakjához, az anarchista filozófus William Godwinhoz.

Godwin 1793 februárjában közvetlenül a brit hadba lépést követően jelentette meg Londonban a korszak egyik leghatásosabb politikai tanulmányát, a *Vizsgálódás a politikai igazság körében* (An Inquiry Concerning Political Justice) című könyvét. A francia forradalom értékelésében az egyik legnagyobb hatású gondolatmenetet fogalmazta meg, s meghirdette az anarchizmus politikai programját: a modern társadalmi formációk és az erkölcsi állapotok részletes elemzésének konklúziójaként a magántulajdon megszüntetésének és az uralmi intézmények lebontásának szükségességét hirdette, és a ráció, valamint az együttérzés által szabályozott közösségek rendszerére épülő spontán társadalmi rend kialakításának utópiáját.

szoros intellektuális kapcsolat

Szigorú kálvinista neveltetését követően Godwin vallási téren fokozatosan radikalizálódott, s végül ateista lett, Wollstonecraft ezzel

szemben mély személyes istenhitének igazolását látta a természeti erők működésében és a történelemben. Kettőjük között szoros intellektuális kapcsolatot teremtett azonban a közös szellemi háttér, amelyből gondolkodásuk fakadt: a felvilágosodás észelvűsége mellett mindkettőjükre jelentős hatást gyakorolt az angliai radikális protestantizmus egalitárius teológiája. Mikor Wollstonecraft terhes lett, hogy a születendő gyermek társadalmi beilleszkedését ne nehezítsék, összeházasodtak, bár egyikőjük sem hitt abban, hogy egyházi és polgári dokumentumok kellenek egy szerelmi kapcsolat tartósításához. 1797. augusztus 30-án megszületett Mary Godwin, a későbbi Mary Wollstonecraft Shelley. Wollstonecraft tíz nap múlva gyermekági lázban meghalt.

... a világot nem lehet egy szenttelen szemlélő szemén át megismerni...

Wollstonecraft egyedi teljesítményét rendkívüli szellemi képességein és tántoríthatatlan erkölcsi bátorságán kívül talán az a tény szavatolta, hogy irodalmi és társadalomfilozófiai körökben az 1790-es évek aktív szereplői közül talán senki nem rendelkezett az úgynevezett társadalmi valóságról olyan autentikus és gazdag tapasztalattal, mint ő, és senki hozzá hasonló intenzitással nem élte át a nők marginalizált, kiszolgáltatott helyzetét. Ahogy maga is fogalmazott *A női jogok igazolásában*: tapasztalatok nélkül sem másokat, sem önmagát nem ismerheti meg az ember: „A világot nem lehet egy szenttelen szemlélő szemén át megismerni; bele kell vegyülnünk a nyüzsgésbe, s éreznünk kell, amit az emberek éreznek, mielőtt megítélhetnénk érzéseiket. Röviden, ha igazán élni akarunk a világban, ha bölcsibbökké és jobbakká akarunk válni, s nem csak élvezni akarjuk mind a jót, amit az élet kínál, azzal együtt, hogy megismerjük önmagunkat, el kell jutnunk mások megismeréséig is. Bármilyen más úton megszerzett tudás megkeményíti a szívet és megzavarja az értelmet. Lehet erre azt mondani, az így szerzett tudásért túl nagy árat kell fizetni. Erre csak azt tudom felelni, erősen kétlem, hogy hozzá lehet jutni bármiféle tudáshoz anélkül, hogy megharcolnánk és megszenvednénk érte.” [8]

Életének eseményei félreérthetetlenül igazolják, hogy a tudásáért meg kellett harcolnia, meg kellett szenvednie. Az írásaiban éppúgy, mint nehéz döntéseiben életútja során, gyakran felszínre tört egy melankolikus hang, amely erősen színezte, egyszersmind hitelesítette is optimizmusát, megingathatatlan hitét, hogy a világ isteni eredete, az ember természete biztosíték, hogy végső soron a szellemi, erkölcsi, politikai zsarnokság bukásra ítélt.

Két véletlenszerű mozzanat emelhető ki Wollstonecraft életének eseményei közül, melyek meghatározó szerepet játszottak filozófiájának kialakulásában. Az egyik megismerkedése Richard Price-szal. 1784-ben iskoláját átköltöztette az akkoriban még Londontól független kis településre, Newington Greenbe. A 17. század eleje óta Newington Green a radikális protestantizmus egyik központja. A restaurációt követően 1672-től 1828-ig volt érvényben a törvény, amely kötelezővé tette az állami alkalmazottaknak, hogy felesküdjenek az anglikán államvallásra (*Test and Corporation Acts*). Azok a protestánsok, akik megtagadták, a disszenterek vagy nonkomformisták nem folytathattak egyetemi tanulmányokat, s minthogy a disszenterek a tudást nagy értéknek, a tanulást az ember Istennek tetsző kiteljesedésében fontos ösztönzésnek tartották, megalapították saját, egyetemi szintű képzést nyújtó akadémiáikat: az egyik

éppen Newington Greenben működött. A helybéli radikális protestáns közösség vezető egyénisége Richard Price volt (1723–1791), a korszak kiemelkedő politikai tényezője, matematikus, morálfilozófus és a protestantizmus racionális irányzatát meghatározó teológus. Price egyéniségével, erkölcsi és teológiai téziseivel jelentős mértékben befolyásolta Wollstonecraft kialakulóban lévő erkölcsi, vallási és társadalomfilozófiai nézeteit. Egyes történészek szerint Wollstonecraft gondolkodása a radikális protestantizmus feminista fordulatát képviseli. ^[9]

szabadgondolkodó értelmiségi közeg

Wollstonecraft életének másik igen szerencsés fordulata bensőséges viszonya a Joseph Johnson (1738–1809) könyvkiadó és lapszerkesztő körül kialakult radikális, szabadgondolkodó

értelmiségi közeggel. Johnson tevékenységének kihatása a korabeli liberális szellemi áramlatok történetében, a teológiai, politikai, morálbölcseleti, költészeti megújulást szorgalmazó tézisek és nem utolsósorban a nők társadalmi szerepére vonatkozó liberális nézetek felszínre törésében felbecsülhetetlen. ^[10]

Ennek a két kapcsolatának köszönhető, hogy politikai vitáinak megjelenése után Wollstonecraft az 1790-es évek női főszereplője lett.

Az 1688-as dicsőséges forradalom emlékének fenntartásán fáradozó Forradalmi Társaság 1789. november 4-én tartott emlékülésén a Társaság felkérésére Richard Price tartott ünnepi istentiszteletet. Prédikációjában, mely később *Értekezés a hazaszeretetről* (A Discourse on the Love of Our Country) címen nyomtatásban is megjelent, a Jeruzsálem békéjéért könyörgő 122. zsoltárból kiindulva, biblikus pátosszal köszöntötte a franciaországi eseményeket, melyekben a dicsőséges forradalom, illetve az amerikai függetlenségi háború eszmeiségének győzelmét ünnepelte. Azt jósolta, hogy a szabadságvágy Angliában is el fogja hozni a törvény előtti egyenlőséget, a parlamenti és egyházi reformokat, vagyis a 16. századi reformáció eszméinek teljességét, és egész Európát bevilágítja majd a felvilágosodás és a szabadság fénye: „Milyen eseménydús időket élünk! Hálás vagyok, hogy megélhettem e napot; s már-már kedvem volna azt mondani: Uram, bocsásd el a te

szolgádat békeességben, mert látták az én szemeim a te üdvösségedet... A királyok uralmát hamarosan felváltja a törvények uralma, s a papok uralma átadja helyét az ész és a lelkiismeret uralmának.” [11]

A whig párt egyik vezéregyénisége, Edmund Burke válaszolt Price szónoklatára a *Reflections on the Revolution in France* (Töprengések a francia forradalomról) című könyvében, amely 1790. november 1-jén jelent meg. Richard Price beszédét egyenesen Cromwell fanatikus puritán lelkészének, az I. Károly perbe fogásában és kivégzésében jelentős szerepet játszó Hugh Peter polgárháborús prédikációihoz hasonlította. Price történelemszemléletét - mely a változások folyamatosságát véli felfedezni a történelemben – hosszasan kifejtett ellenérvekkel cáfolja. Bár ő is a folyamatosságot hangsúlyozza az angol társadalom történetében, a francia eseményekben a dicsőséges forradalmat megelőző angol polgárháborúhoz hasonló helyzetet vél kirajzolódni, mert véleménye szerint a tradicionális értékeknek, a monarchia politikai intézményének, az egyház politikai befolyásának, az arisztokrácia vezetésével működő stabil hierarchikus társadalomszerkezetnek és a főrendnek tulajdonított erkölcsi értékeknek az aláásása a rend felbomlásához, a tömegek erőszakos fellépéséhez és anarchiához vezet. Burke könyvének megjelenését követően széles körű társadalmi vita bontakozott ki, s ez a vita, az ún. pamfletháború, amelyhez Wollstonecraft két politikai, polgárjogi írással is hozzájárult, helyezte őt a közvélemény látóterébe. [12]

Ő volt az első, aki nyilvánosan vitába szállt Burke konzervatív értelmezésével: pár hét alatt írta meg, s 1790. november végén nevének feltüntetése nélkül Johnson ki is adta *Az emberi jogok igazolása (A Vindication of the Rights of Men)* című válaszát Burke *Töprengéseire*, melynek a második, javított kiadása – most már a szerző nevének feltüntetésével – még decemberben megjelent Johnsonnál.

Később az *Analytical Review* társszerkesztője, Thomas Christie, aki több hónapot töltött Párizsban, s kapcsolatba került a forradalmi események néhány befolyásos politikusával, a folyóiratban Burke pamfletjére válaszként 1791-ben részletes és lelkes beszámolót írt az új francia alkotmányról *Letters on the Revolution of France and on the New Constitution Established by the French Assembly* (Levelek a francia forradalomról és a francia Nemzetgyűlés által elfogadott új alkotmányról) címmel. A cikkben így üdvözli a tényt, hogy az új francia alkotmány nem adott polgárjogokat a nőknek: „[A franciák] magas rendű bölcsességről tettek tanúbizonyságot, amikor megmutatták, hogy tudják, hol kell meghúzni a határt, és hogy a nőket nem azzal tiszteljük meg, ha korlátozzuk valódi boldogságukat, vagy ha veszélybe sodorjuk a társadalom működését. Helyes volt az a döntés részükről, hogy nem szakítják ki őket

természetes életterükből s nem vonják be őket az állami ügyek nyugtalanító gondjaiba, minthogy erre sem alkatuk, sem gondolkodásuk nem teszi őket alkalmassá.” [13]

Valószínűleg a francia forradalom lelkes hívének ez a nők társadalmi helyzetéről vallott rendkívül konzervatív véleménye készítette Mary Wollstonecraftot, hogy megfogalmazza radikális kritikáját a nők jogfosztottságáról.

... a férfi erőre, eszmélésre termett, / szelídségre a nő, csinos varázsra...

A vitairatot a francia forradalom egyik vezető politikusának, Charles-Maurice de Talleyrand-nak ajánlotta, aki részt vett az *Emberi és polgári jogok nyilatkozata* megfogalmazásában, s amikor Wollstonecraft pamfletje megjelent, az új francia alkotmány megszövegezésére felállított bizottságban tevékenykedett, mert azt remélte, hogy érveinek hatása alatt a nők egyenjogúságát a bizottság be fogja vezetni a forradalmi változásokat rögzítő alkotmány cikkelyei közé.

keresztény teológiai hagyományok

A női jogok alátámasztására előadott érvek egyedi jellegét az magyarázza, hogy a felvilágosodás speciálisan angol irányzatát képviselik: Wollstonecraft a rációra, az ész mindenhatóságára

hivatkozik, miközben a mély áhítattal átélt istenhit kormányozza argumentációját. Gondolkodásmódja szoros rokonságot mutat a protestáns nonkonformizmus racionális irányzatával, az ún. Rational Dissent teológiájával és erkölcsbölcseletével. Az irányzat a 18. század során alakult ki Angliában. A polgárháborúban vezető szerepet játszó puritánok/kálvinisták leszármazottai néhány radikális anglikán teológussal együtt sajtósági teológiájukban a természeti világ működésének leírására felállított tudományos téziseket szintetizálták egy transzcendens Mindenhatóban való hitükkel. A keresztény teológiai hagyományokat megtisztították minden babonáságtól, misztikus elemtől, hogy megteremtsék „a tudomány és a vallás közötti szent szövetség” alapját. [14]

Már a vitairat címe jelzi, hogy Wollstonecraft alaptézise teológiai. A *vindicatio* – igazolás – erős teológiai asszociációkat keltő kifejezés. Egy klasszikus bibliai szótár szerint a szó jelentése „magát igazként odaállítani, bebizonyítani, hogy igaza van.” [15]

Vagyis ebben az esetben bebizonyítani, hogy a nőknek joguk van társadalmi jogokkal rendelkezni, mert az Isten tervei szerint való. „Hitemet Isten tökéletességére építem” – jelenti ki a pamflet első fejezetében, s végig úgy fogalmazza meg téziseit a nők polgárjogi egyenlőségének kérdésében, hogy bizonyításul Isten tökéletességére s az Isten képére teremtett ember képességére hivatkozik, hogy e tökéletességet megközelítse. A felvilágosodás elvont, észelvű Első Okként értelmezett isteneszményével semmi rokonságot nem érzett, s nem osztotta a Robespierre által bevezetett Legfőbb Lény kultuszának szellemiségét sem. A kritikusok többsége ebben az időben Wollstonecraftban tipikus felvilágosult gondolkodót lát, aki a vak hitet és intoleranciát határozottan elutasítja, s látszólag gond nélkül össze tudja egyeztetni racionalizmusát a protestáns egalitárius gondolkodásmóddal, de idő múltával, leginkább a skandináviai útja során írt leveleiben egy pantheista világmagyarázathoz közeledik. [16]

Ez a látásmód a már rég kanonizált kora romantikusok elődjeként jeleníti meg Wollstonecraftot: Blake, valamint a fiatal Wordsworth és Coleridge a természetben a teremtmények és Isten azonosságát, Istennek a minden létezőben való jelenlétét ragadták meg, ugyanakkor konstatálták Istennek a teremtéstől elkülönülő valóságát is. [17]

Társadalomtudományi kontextusban Wollstonecraft legnagyobb érdeme, hogy **A női jogok igazolása** során a női emancipációra vonatkozó téziseit beemelte a politikai közbeszédbe és szorosán összekapcsolta a korszak demokratikus törekvéseivel, az egész társadalomnak a politikai zsarnokság alóli felszabadulás eszméjével. „Az abszolút hatalom, akár király gyakorolja, akár férj, az egyén karakterét éppúgy megrontja, mint a társadalom szövetét, mert megingathatatlan erények helyett mesterkéeltséget és kimódolt érintkezési stílust alakít ki. A nemi vonatkozásban működő elnyomás éppúgy, mint a politikai elnyomás termékeny talaj az engedelmesség, ostobaság és szolgalelkűség szárbaszökkenéséhez.” [18]

Wollstonecraft újra és újra hangsúlyozza a női emancipáció és a gondolkodói, lelkiismereti és politikai szabadság közötti összefüggést: „A morálbölcseleti írók egyhangúan állítják, hogy hacsak az erény nem a szabadság talaján bontakozik ki, soha nem lesz elég erős, hogy fennmaradjon. S amit ők a férfiakról állítanak, én kiterjesztem az egész emberi nemre, és azt bizonyítom, hogy az erényt minden vonatkozásában változhatatlan elvek alapján kell meghatározni, és senkit nem lehet racionálisnak vagy erényesnek nevezni, aki a rációt kivéve bármi más tekintélyre hagyatkozik.”

A korszak történelmi valóságát, azon belül a francia forradalom vezérelveit követve a nők helyzetének átalakítási programjában Wollstonecraft leginkább a középosztályra összpontosít. Az angol irodalomtörténetben ő volt az első, aki meggyőző és megnyerő munkás hősnőt tudott megformálni az utolsó, töredékesen fennmaradt *Mary or the Wrongs of Woman* című regényében: Jemimát, aki segít a főhősnőnek kiszabadulni börtönéből a szó konkrét és átvitt értelmében, itt a vitairatban az alsó osztályt ignorálja. Az arisztokrácia helyzetét pedig orvosolhatatlannak látja: „A felsőbb körökben talán már örökre gyökeret eresztettek a hamis kifinomultság, az erkölcstelenség és a hiúság magvai. Ezek az enervált, mesterkéltnők, akiket pozíciójuk a faj elemi szükségletei és érzelmei fölé emelt, éretlen, természetellenes viselkedésükkel az erényt alapjaiban ássák alá, és romlottságuk megfertőzi az egész társadalmat! Az emberiség legszánalmasabb osztályát alkotják; neveltetésük hiúvá és gyámoltalanná teszi őket. Bontakozó elméjüket nem edzik meg, hogy gyakorolni tudják a kötelességeket, ami az egyén jellemének méltóságot ad. Csak a szórakozásnak élnek, ami óhatatlanul visszahat jellemükre, s ahogy a természetben minden oknak megvan a következménye, kisvártatva nem is nagyon értenek máshoz, mint az üres szórakozás kergetéséhez.”

macskaszerű kötődés

A korabeli nevelési gyakorlat által kialakított modern nőről Wollstonecraft szinte természetellenes kritikai ellenérzéssel ír, majd hogyanem állati szintre degradálja őket:

„Ahhoz ész kell, hogy az érzékenységet az emberiség felé vezető széles csatornába tudjuk terelni. Nagyon sok nő nem elég értelmes ahhoz, hogy egy nőtársához is tudjon érzelmileg kötődni, vagy képes legyen barátságot kialakítani egy férfival. De a nemi identitásból adódó gyengeség miatt egy nő csak a férfiak jóindulatának segítségével tudja fenntartani magát, ami valami macskaszerű kötődést alakít ki benne, mely arra készíti, hogy ott doromboljon a férje körül, de dorombolna bárki más körül is, aki táplálja és simogatja.”

Wollstonecraft sorba veszi a legolvasottabb nőnevelési szakkönyveket, de a látásszögét ennél tágabbra nyitja, s a protestáns Anglia meghatározó költőjét és teológusát, John Miltont, a barokk költőt (1608–1674), s az ő nagy teremtéstörténeti

eposzát, az *Elveszett Paradicsomot* (1664) is szigorú és következetes kritikával illeti: „A nők kisgyermek koruktól azt hallják, s azt mutatja anyjuk példája is, hogy ha viszonylag jól elsajátítják az emberi jellem egyik gyengeségét, az igen helyesen ravaszságnak nevezett viselkedésmódot, nem is kell nekik más, mint szelíd kedély, látszólagos engedelmisség és aggályos ragaszkodás az illemnek valami naiv fogalmához, hogy kiérdemeljék a férfiak pártfogó figyelmét. Ha pedig még szépek is, nincs másra szükségük vagy húsz éven át. Ilyennek ábrázolja Milton is gyarló ősanyánkat, s fogalmam nincs, mire gondol, amikor azt mondja, hogy a nő szelídségre, csinos varázsra termett, ^[19] hacsak nem akar megfosztani bennünket a lélektől, mint a mohamedánok, és nem arra céloz, hogy mi csinos varázsra lettünk teremtve s feltétlen vak engedelmisségre, hogy kielégítsük a férfi érzékeit, amikor az éppen nem akarja eszmélkedésre használni emelkedett szellemét.”

Mintha a 18. század végén teológiai igazolást kapna Miltontól a kor nőeszménye: a nőnek nincs más dolga, mint hogy férjének szexuálisan vonzó s minden vonatkozásban engedelmes ágyastársa legyen. Wollstonecraft a keresztény országokban uralkodó álláspontot radikális protestáns értékek nevében bírálja felül, elsősorban a protestantizmus által a hitéletben gyakorolt képességek és erények vonatkozásában hirdetett egyenlőség nevében. ^[20]

Az ideálisan nevelt férfi ideális házastársát Rousseau is ebben a protestáns hagyományban helyezi el: „... a nők egész nevelésének a férfiakhoz kell igazodnia. Nekik tetszeni, hasznukra lenni, megszerettetni magukat és tiszteletüket kivívni, ifjú korukban nevelni őket, felnőtt korukban gondozni, tanácsot adni nekik, vigasztalni őket, kellemessé és édessé tenni az életüket, ez a nők kötelessége minden időben, és erre kell őket megtanítani gyermekkoruktól fogva. Amíg nem térünk vissza ehhez az alapelvhez, eltávolodunk a céltól, és mindazok az elvek, melyekben részesítjük őket, mit sem használnak sem az ő, sem a mi boldogságunk szempontjából.” [21]

A női jogokkal kapcsolatos hosszú érvrendszer megfogalmazásával Wollstonecraft elsődleges célja megmutatni a folyamatot, amelynek során kibontakozik az egyénben az erényes döntésre alkalmas gondolkodás és érzelmi világ. A 18. századi besorolás szerint a vitairat a morálbölcselet kategóriájába tartozik, és – feltételezve a szabadság eszméjének megvalósulását – elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy ha az egyént sem teológiai, sem társadalmi előírások nem korlátozzák, hogyan képes kialakítani magában a helyes morális döntést szolgáló képességet. Az ész, a szenvedélyek és az érzelmek hármassága hogyan képes együttműködni, hogy létrehozza a morális felelősségtudatot, és az önfenntartási ösztön által igazgatott önszeretetet hogyan váltja fel az emberiség iránti jóakarattal és az isteni tökéletesség utáni vágy nélkül, hogy feltételeznénk: a morális érzék egyenesen velünk születik – de akkor a szabadság eszmeisége értelmét vesztené. Wollstonecraft szerint a gondolkodásra való képesség mint lehetőség eleve hozzátartozik az ember természetes állapotához, csak pallérozni, tökéletesíteni kell, hogy eljusson a szenvedélyek tisztítótüzeiben a jó eszméjének, vagyis Isten természetének felismeréséhez és a jó felé terelő érzelmek kibontakozásához: „Ha azonban az egész [teremtés] megkoronázásaként racionális embereket teremtett, akik a beljükből plántált képességeiknél fogva egyre nagyobb tökéletességre tettek szert, ha maga a Jóság úgy gondolta, hogy olyan, az oktalannál magasabb rendű lényt terem, aki eleve tud gondolkodni és fejlődni, miért kell kifejezetten átoknak tekinteni e felbecsülhetetlen

ajándékot – mert ajándék volt! –, minek köszönhetően teremtett természeténél fogva az ember ki tudott emelkedni a létezésnek abból az állapotából, amelyben az érzékelő barmok szintjén, gondtalanságban élt? [...] Miért vezetné az embert az önszeretettől a magasztos érzésekig, melyeket az Ő bölcsességének és jóságának a felismerése ébreszt szívében, ha ezek a saját természetéből fakadó magasztos érzések nem hatnának rá, nem tökéletesítenék, és nem tennék képessé rá, hogy a boldogság istenibb állapotába jusson?”

a ráció kiművelése

Wollstonecraft Locke empirikus filozófiája nevében érvel, s azt hangsúlyozza, hogy az erényes ember kialakítása céljából két útszakasz megtétele a fontos. Mivel nincsenek velünk született ismereteink, a személyes tapasztalat felhalmozásának és a ráció kiművelésének segítségével kell tudásra szert tennünk. Rendkívül fontosak az első érzéki tapasztalatok s a nyomukban támadó érzelmi kötődések. Minden utópisztikus programnyilatkozattal ellentétben, [22] melyekben általában a gyermekeket elveszik biológiai szüleiktől és a közösség neveli fel őket, Wollstonecraft hangsúlyozza a korai otthoni tapasztalatok fontosságát, visszamenve egészen az anyával való szoros érzéki kapcsolatig a szoptatáson keresztül: „Azt hiszem, kevés olyan ember érzett mély szeretetet az emberiség iránt, aki nem szerette a szüleit, a fivéreit és nővéreit, sőt, kedvenc állatait, melyekkel gyermekkorában először játszott. A fiatal kori együttérzés gyakorlása alakítja ki az erkölcsi fogékonyságot, és ezeknek az első érzelmi kapcsolatoknak és viszonyoknak az emléke kelti életre a kapcsolódásokat, melyek később már az ész irányítása alá kerülnek.”

Az első kötődések kialakulását követően ötéves korban kerülnek a gyermekek Wollstonecraft terve szerint ingyenes állami iskolákba. Wollstonecraft ideális iskolája demokratikus és gyermekpszichológiai, és pedagógiai szempontból messze túlmutat a jelenleg tipikus oktatási gyakorlaton. A nőnevelési gyakorlat mindig a gender-szemlélet függvénye: a 18. század végén az akkori közízlést meghatározó szentimentalizmus és az uralkodó politikai ideológia által kialakított nőeszmény radikális reformja áll a Wollstonecraft által leírt nőnevelési oktatási rend előterében. Az oktatás menete és módszertana Wollstonecraftnak arra a kiemelkedően modern

gondolatára épül, hogy a testi és intellektuális fejlődés mindenkinél párhuzamosan történik. A lányok esetében a korabeli nevelési gyakorlat képviselői a szellemi és testi fejlődést programszerűen megfékeztek: *A női jogok védelmében* szövege „a testi és szellemi erőt nem elkülönülve kezeli, hanem egymással összefüggésben, egymásnak szinte előfeltételeként.” [23] A nemek közötti egyenlőség gondolatát kiegészíti a szellemi, érzelmi és testi fejlődés „egyenrangúsága.” A reformiskolájában kislányok és kislányok, szegények és gazdagok együtt fedezik fel az ismeretek világát a tanítójukkal való párbeszédben, egymással versengve minél több gyakorlati kísérlet során. A rövid, interaktív tanórákat hosszú, jó levegőn töltött játékos, spontán testmozgással töltött periódusoknak kell követnie. Kilencéves korban válnak el a tehetségesebb és tehetősebb gyerekek a többiektől, és ekkor kezdődik az oktatás célirányosabb korszaka. Radikális nőnevelési reformja értelmében a két nem azonban végig egymás mellett halad az iskolai képzés során.

A tapasztalatoknak a szervezett oktatási téren kívül is nagy szerepe marad az érett erkölcsi tudat kialakításában. Az isteni elrendezésre hivatkozva [24] Wollstonecraft azt állítja, hogy a tapasztalat a tévedés lehetőségét hordozza, mert meg kell ismernünk a bűnt, hogy képesek legyünk elkerülni, meg kell tanulnunk ezáltal elkülöníteni a jót és a rosszat. „Tévelygéseink bizonyos következményekkel járnak, mi által kényszerűségből megismerjük a bűn természetét, hogy így, a tapasztalatainkon keresztül megtanuljuk megkülönböztetni a jót és a rosszat, hogy megtanuljuk az egyiket szeretni, a másikat pedig gyűlölni, ahogy a magunkévá tett bölcsesség mértéke diktálja... Ha végiggondolom az Isten attribútumait, azt hiszem, akármilyen büntetés következzen is, az, mint a betegért való aggodalom, mindig megmutatja a bűnben rejlő rosszindulat mértékét a megújulás érdekében. Az öncélú büntetés összeegyeztethetetlen volna az Istennek a munkáiban és az emberi észben felismerhető természetével, és hamarabb hinném, hogy az Istent nem érdeklik az ember cselekedetei, mint hogy a megújulás jóakarátú elősegítése nélkül büntetne.”

Wollstonecraft még azt is feltételezi, hogy mivel a korabeli körülmények között a férfiak szabadabban éltek, több tévedésre volt lehetőségük, s már ez is növelte intellektuális fölényüket a nőkkel szemben. [25]

gondolkodás, érzelmek, képzelet

A nemek közötti érintkezésben kialakuló érzelmi kapcsolatok természetét illetően Wollstonecraft az ész jelenlétének gazdagító hatása alapján rangsort állít fel. A legteljesebb kapcsolatnak a *barátságot* (*friendship*) tartja. A barátság nincs kitéve az idő romboló hatásának, s az egyik félnek a másikhoz kötődését a fejlett mentális képességek és a kifinomult érzelmi hangoltság motiválják: „A társadalom legszentebb köteléke a barátság... A barátság komoly érzelmi kötődés, minden érzelmi kötődés közül a legfenségebb, mert elvi egyetértés az alapja s az idő a kötőanyaga.”

Wollstonecraft újra és újra kifejti, hogy mivel az ész kiművelésére a korabeli nőnevelési elvek következtében nincs alkalmuk vagy lehetőségük, a nők általában nem is képesek sem férfiakkal, sem nőtársaikkal baráti viszonyt kialakítani.

A nemek közötti kapcsolódás kissé kevésbé gazdag formája a *szerelem/vonzódás (affection)*, mert ennek kialakulásában és fenntartásában az intellektus szerepe nem olyan meghatározó, kialakulásának előfeltétele sokkal inkább az érzelmek kibontakozása. Ez az érzelem, amely az egészséges fejlődés eredményeképpen – az etikai ítélettel összekapcsolódva – az egyént képessé teszi a társiaság élményének átélésére, s végső soron kialakítja benne az egész emberiség iránti együttérzést (*sympathy*) és jóakaratot (*benevolence*).

hathónapos együttélés után

A szerelemmel (*love*), a szexualitásból táplálkozó összetartozással kapcsolatban Wollstonecraft meglehetősen ambivalens. Ebben a

hierarchikus értékrendben a harmadik helyre szorul. A hétköznapi élmények közé sorolt formájában kizárólag a testi vonzalom az alapja s a szexuális örömszerzés a célja. Rendkívül gyorsan, a testi szépség hanyatlásával egyidőben – „A szépség hathónapos együttélés után megfakul” (97) – a saját tüze kioltja. A szerelem bódulat, amiből igen gyorsan felébred az ember – a megfogalmazás alapszempontra szerint főleg a férfi –, s utána jön az üresség, és újabb és újabb sikeres vagy sikertelen próbálkozás az élmény megismétlésére: „A nő, akit csak arra tanítottak, hogy miként kell tetszeni a férfiaknak, hamarosan észreveszi, hogy bájai immáron ferde napsugarak, és hogy nyár múltán, a mindennapi együttélésben nem tud már akkora hatást gyakorolni a férjére, mint korábban. Lesz-e benne elég erő, hogy a saját lelkében keressen vigasztalást, hogy igyekezzék eddig elhanyagolt képességeit kibontakoztatni? Nem észszerűbb feltételezni, hogy megpróbál majd másnak tetszeni, s az érzelmekben, melyeket az új hódítások keltenek, próbál megfelekedezni a megaláztatásról, amelyet szerelme vagy hiúsága volt kénytelen elviselni?”

Egy nagyon szélsőséges mondatban Wollstonecraft kijelenti, hogy az erény érvényesülése, a magasabb rendű érzelmek, az intellektuális örömök kedvéért elvárható, hogy – a Teremtő akaratának megfelelően – a férfiak éppúgy, mint a nők csak az utódnemzés céljából folyamodjanak a szexuális aktushoz. [26]

A szerelem lefokozása, megfosztása minden intellektuális és érzelmi összetevőjétől eredményezi a nemek közötti kapcsolat következő fokozatát, a *kéjvágyat (lust)*. Amennyiben egy szerelmi kapcsolatban a nyers kéjvágy érvényesül, az intellektus éppen úgy, mint a morális érzés elnémul: „A nemeket egymás karjaiba hajtó étvágy lezűllésének van egy ennél még fatálisabb következménye. A természetnek kell mindig az ízlés mércéjéül, az étvágy mértékének mutatójául szolgálnia, de milyen durván megsérti a természetet a kéjvágyó ember! Félretéve a szerelem kifinomult rituáléját, megállapíthatjuk, hogy a természet ebben a tekintetben az étvágy s minden egyéb vágy kielégítését kényszerítő törvénnyé emeli, hogy biztosítsa a faj fennmaradását, és azzal, hogy az érzéki kéjhez hozzákever egy kis értelmet és érzelmet, megnöveli az étvágy értékét. [...] Ha [a nők] belátják, hogy van valami elengedhetetlen kötelességük, amit el kell látniuk, s ami nemesebb, mint saját testük cicomás keretbe foglalása, nem lesznek hajlandóak alávetni magukat a véletlenszerű kéjvágnak, jelenleg ugyanis ez a tényállás, aminek következtében a nők igen magas százaléka a szó szoros értelmében nem több, mint megrakott tál, amelyből bárki nyugodtan szedhet magának, hogy falánkságát csillapítsa.”

Az utolsó helyre kerül a nemek közötti kapcsolatok hierarchiájában az *áhítozás/áhítás (fondness)*, amely olyan erotikus kapcsolatot jelent, amely infantilis, szellemileg éretlen játszótárs iránt támad a partnerben. ^[27] A ráció és az erény nevében az áhítozásról Wollstonecraft minden esetben elítélőleg beszél: „A természet a nőknek gyöngébb testet adott, de aki mindig edzi testét és szellemét is, hogy eleget tudjon tenni gyermeki, asszonyi és anyai kötelességének, annak szervezete megőrzi természetes erejét, idegrendszere egészséges tónusát. Vajon egy ilyen nőnek, kérdezem, tényleg le kell alacsonyodnia, hogy csellel, beteges törékenységet színelve, sikerüljön megőriznie férje szeretetét? Lehet, hogy a gyengeség gyöngédséget vált ki s hízeleghet a férfiak öntelt gőgjének, de az oltalmazóként fellépő férfi leereszkedő áhítozása egy nemes szellemet nem elégíthet ki, mert az tiszteletre vágyik, s ki is érdemli a tiszteletet. Gyenge pótszere az áhítozás a barátság!”

Tehát minél nagyobb részben egészül ki a férfi és a nő közötti szexuális vonzalom, a vágy intellektuális és érzelmi összetevőkkel, valamint minél nagyobb szerepet játszik a vonzalomban az erkölcsi judícium, annál tartósabb és magasabb rendű a két egyén között a kapcsolat. Az ember megkülönböztető jegye, amely hasonlatossá teszi Istenhez, az ész: „Az igazi érzéki vonzalomnak azonban az ésből kell fakadnia – mert mi hasonlítható az érzésekhez, melyeket a kölcsönös tisztelet alapján kialakuló kölcsönös vonzalom kelt az emberben? Egy tiszta szívnek a fennkölt képzelet által vezetett tartózkodáshoz mérten ugyan mi más lenne az étvágy hideg vagy lázas csókja, mint a Bűn és a Halál ölelkezése? [28] Hadd mondjam meg a fantáziadús élvhajásznak, aki megveti a nőkben az értelmet, hogy amit ő semmibe vesz, az ész, hozza létre a rajongó odaadást, ami az ekstázis rövid adományának egyedüli forrása. És hogy erény hiányában a nemi odaadás hamar kialszik, mint a faggyúgyertya, elviselhetetlen undort hagyva maga után.”

A szövegnek az egyértelmű megfogalmazás előli kisiklása annak a bizonytalanságnak a következménye, ami a 18. századvég filozófiájának egyik legnagyobb problémájára vonatkozik. Mi garantálja a harmonikus együttműködést az ész, a szenvedélyek és az

érzelmekek között? Mivel tudja a tudat áthidalni a szakadékot az ész és az érzelmekek között, amely a felvilágosodás korának végére nyilvánvalóvá vált? A „fennkölt képzelettel.”

az elszabadult képzelet foglya

Az esszé elején Wollstonecraft erős fenntartásokkal beszél a képzeletről, ábrándképek kergetéseként határozza meg, olyan képességként, amely az értelem által feltérképezett világból

egyenesen az örületbe vezet. Egyik levelében önmagát az elszabadult képzelet foglyaként határozza meg: „túlságosan is hatalmában tart rendkívül aktív képzeletem ahhoz, hogy az általános szabályokhoz alkalmazkodni tudjak.” [29] Ahogy előre haladunk *A női jogok igazolása* olvasásában, a képzelőerő egyre fontosabb szereplőként jelenik meg. A 6. fejezet elején Wollstonecraft leírja az elme képességét, amely váratlan asszociációkkal átlényegíti a hétköznapi tapasztalatokat és azoknak emlékképeit, és magasabb rendű, korlátlan érvényességű meglátásokhoz vezet: „A következő gondolatok fényében nyilvánvaló lesz, milyen óriási előnyökkel jár a tudás felhalmozódása az elmében. Gondolataink társítása megszokáson alapszik vagy egy pillanatnyi reakció eredménye, s ez utóbbi, úgy tűnik, inkább az elme hangoltságától függ, mint az akarattól. Miután az elme befogadta a gondolatokat vagy a tényeket, azok elraktározódnak későbbi felhasználásra, s valami váratlan körülmény hatására az életünk különböző időpontjaiban begyűjtött adatok mintegy analógiaként felbukkannak az elme előterében. Az emlékképek úgy jelennek meg, mint a villám, egyik gondolat döbbenetes gyorsasággal felidéz és megvilágít egy másikat. Nem az igazság gyors belátására gondolok, mely olyan váratlan intuíció eredménye, hogy nehéz elemezni, s képtelenség eldönteni, hogy emlékezés vagy következtetés eredménye-e, mert oly hirtelen bukkan elő a sötét felhőből, hogy szem előtt tévesztjük forrását. A váratlan asszociációt viszont egyáltalán nem tudjuk befolyásunk alatt tartani, mert amikor csapongó röpte vagy elmélyült meditációja által az elme kitágul, a nyersanyagok bizonyos mértékig maguktól rendeződnek el. [...] Milyen kevés befolyásunk van erre a megmagyarázhatatlan elektromos fluidumra, s milyen kevésé tudja alakítani azt az ész! Ezek a finom, kormányozhatatlan, anyagtalán erők adják a

zsenialitás lényegét, a lángész sasszemében ragyogva ők felelősek elsősorban a kivételes energia feltámadásáért, amely egymás mellé rendeli a gondolatokat, hogy azok megleljenek, elgyönyörködtessenek és elgondolkodtassanak. Ezek a lángoló elmék összesűríti a képeket számunkra, s arra készítetnek, hogy érdeklődéssel nézzük a szenvedélyes képzeletük által visszatükrözött tárgyakat, amelyeket korábban soha nem vettünk észre a természetben.”

Wollstonecraft a képzelőerő lényegét az asszociációk létrehozásában látja. Megkülönbözteti egymástól a „megszokáson alapuló” gondolattársítást és a „véletlenszerűen” létrejövő asszociációkat. A megszokáson alapuló gondolattársítás magának a gondolkodásnak elengedhetetlen mozzanata, a hétköznapi megismerési folyamat része. Az érzékelt – jelenlevő és múltba csúszott – tárgyak pillanatnyi és megmagyarázhatatlan, váratlan összekapcsolódása viszont „friss látomáshoz” vezet: „az elme kitágul és a nyersanyagok maguktól rendeződnek el,” s összeáll a művész egységes látomása a primér érzékelés számára szétszabdalt valóságról. A képzelet által teremtett művészi látomás és az idealizált szerelem leírása Wollstonecraft elemzésében szinte egybeesik a vallási élménnyel: a mindent átlényegítő nagy szenvedély a spirituális és örökkévaló megismerését szolgálja. „Az élénk, lázas képzelet ugyanúgy fest képet a szerelemről, mint minden egyébéről: a világ arra készíteti a gondolkodást, ahogy maga is beismeri, hogy futó álmokat követve, a szivárványtól merész kézzel lopott lángoló színekkel dolgozzék, hogy bizonyítsa látomásainak nemes eredetét az elérhetetlen tökéletesség utáni vágyakozásában. Az ilyen erőteljes képzelet életet tud adni az anyagtalán formáknak és maradandóságot az árnyaszerű képzelgéseknek, melyek ilyen sekélyes valóság esetén szükségszerűen eluralkodnak az elmén. Varázslatos égi bájjal tudja ábrázolni a szerelmet; elválaszthatatlanul csügg a nagy eszményi tárgyon és a kölcsönös odaadás olyan fokát tudja létrehozni, amely átlényegíti a lelket, és amely nem szűnik meg akkor sem, amikor már betöltötte a ‘mennybe vivő grádicsok sorának’ szerepét. A vallásos áhítathoz hasonlóan a képzelet hatására a felmagasztosult lélek minden közönségesebb érzelmet és vágyat magához hasonít. Egymás karjai közt, mint egy

templomban, melynek csúcsa elvész a felhők fölött, a szerelmesek kizárják a világot, s kizárnak minden olyan gondolatot és vágyat is, amely nem tiszta érzelmeket és maradandó erényeket táplál bennük.”

Ebben a passzusban Wollstonecraft átértelmezi a racionális gondolkodás természetét: a ráció önmaga nem tud eljutni a végső belátásig, szükséges, hogy mint szerves összetevőjét mellé rendeljük a képzeletet, amely létrehozza a gondolat és érzelem egységét, s az érzelem által munkára fogott ész a tökéletesség/Isten utáni intenzív vágyától sarkallva eljut a célig: a megismerési folyamat végén az ész intuitíve felismeri a tökéletes jó eszméjét. Tehát Wollstonecraft platonikus elemekkel egészítette ki a tiszta racionalitás módszerét, hogy az ember számára lehetővé tegye teljes személyiségének mozgósításán keresztül a morális abszolútum – Isten – megismerését. [30]

receptiótörténet

A női jogok igazolása a több mint két évszázada megfogalmazott követeléseivel mai napig megőrizte aktualitását. A hagyományos gender-szerepek felülvizsgálata, a házasságon belül a felek feladatkörét meghatározó patriarchális modell kritikája, a nők társadalmi pozíciójának felülbírlata, az anyaság és a kreatív ambíciók összeegyeztetésének problémája, a szerelem pszichológiájának kérdésköre, a független szellemiségű gondolkodás társadalmilag megosztó jellege a mai olvasók és a mai társadalomtudósok, a mai társadalmi berendezkedésért valódi felelősséget vállaló politikusok égető problémájaként még mindig értelmezésre és válaszra vár. Wollstonecraft érvelésében nyilvánvalóan sok megállapítás van, ami mára elavult, sőt, nyilvánvalóan sok vonatkozásban a 18. századvég látástávolságához igazított mércével mérve is konzervatív. Ugyanakkor vegyük észre, mi mindent felvet: például halkán követeli az egyedülálló nők iránti respektust, a nők számára is megnyíló felsőfokú képzési lehetőségek megteremtését, a nők elismerését egyenrangú partnerként a magasan kvalifikált munkakörök területén, a férfiak felelősségét az általuk nemzett gyermekért.

radikális gondolkodó

A francia események nyomán felpezsdült angliai szellemi életben a női egyenjogúságért érvelő, radikálisan megfogalmazott, lélektanilag éleslátóan alátámasztott, széles körű társadalmi

ismeretekre épülő, energikus, szellemes hangvételű vitairatnak rendkívül élénk visszhangja volt. Megjelenése után azonnal lefordították franciára és németre, majd a német fordítást hollandra; megjelent Dublinban és több kiadó is kiadta Amerikában még a megjelenés évében és 1793-ban: ekkor Európában és Amerikában a felvilágosodás leghíresebb női képviselőjeként tartották számon. 1793-tól viszont, a brit hadba szállást követően, ahogy a francia forradalom radikalizálódott, a hatalom Angliában egyre szigorúbban büntetett minden reformgondolatot, a felforgató kritikai írásművek szerzőit, illetve kiadóit és minden „jakobinus” szervezkedést, Wollstonecraft és írásai hirtelen szinte teljesen eltűntek. Ehhez hozzájárult az is, hogy William Godwin a 90-es évek legünnepeltebb radikális gondolkodója Wollstonecraft halála után pár hónappal közzétette a *Memoirs of the Author of the Vindication of the Rights of Woman* [Emlékek A női jogok igazolása szerzőjéről] című emlékezését,

amely a házasságon kívül született, illetve fogant gyermekeivel, az öngyilkosságainak történetével, egy fiatal lánnyal való kora kamaszkori intenzív barátságának ismertetésével, sajátos vallási nézeteinek bemutatásával a nagyközönség és a konzervatív kritika szemében teljesen befeketítette felesége alakját; még legjobb barátai is úgy gondolták, hogy bemocskolta az emlékét. Wollstonecraft neve pedig egyenesen szitokszóként szerepelt konzervatív orgánumban. A kormányzat által finanszírozott szélsőséges havilap, az *Anti-Jacobin Review* három éven át tartotta fenn gyalázkodó kampányát Mary Wollstonecraft ellen: az 1798-as tárgymutatójában a Mary Wollstonecraft tárgyú cikkhez irányítja az olvasót, ahol viszont ez áll: lásd Mary Wollstonecraft. [31]

Egészen a viktoriánus korszak lezárulásáig és a viktoriánus értékek kritikus megkérdőjelezéséig Wollstonecraft eltűnt a kulturális emlékezetből, a szocialistákat (Robert Owen is odaadó híve volt), unitáriusokat és chartistákat leszámítva senki nem is emlegette a nevét, különösen nem az angol feministák, akik tartottak tőle, hogy erkölcsileg meggyalázott emléke kompromittálná mozgalmukat. Halála után több mint száz évvel kezdték újra emlegetni, először az élettörténetében kirajzolódó eredetiségét, következetességét és bátorságát, majd a politikai írásait, az 1980-es

évektől szépírói teljesítményét is. A 2020-as évek elején kezdődött írásainak integrálása a 18. század végének teológiai, morálbölcseleti, polgárjogi, szociológiai, neveléstudományi és szépirodalmi eredményei által kialakított kánonba.

1. Botting, Eileen Hunt: „Wollstonecraft in Europe, 1792–1904”: A Revisionist Resception History, 17: <http://dx.doi.org/10.1080/01916599.2012.725668> ↑
2. L. Péter Ágnes: *A függetlenség ára*. Jelenkor, 2022. 7. Az idézetek után a zárójelben szereplő oldalszámok erre a könyvre vonatkoznak. ↑
3. Wardle, Ralph M. *Collected letters of Mary Wollstonecraft*. Cornell University Press, 1979. 139. ↑
4. Wardle 1980. 172. ↑
5. Wardle 1980. 227. ↑
6. Wardle 1980. 255–256. ↑
7. Wollstonecraft. Mary: *A női jogok igazolása*. Ford.: Péter Ágnes. Liget, 2025. ↑
8. Wollstonecraft 1992, 219. ↑
9. Pl. Taylor, Barbara: *Mary Wollstonecraft and the Feminist Imagination*. Cambridge University Press. 2001. 102. ↑
10. L. Péter Ágnes: „Bevezetés – Mi az angol romantika” in: *Angol romantika*, Kijárat Kiadó, 2003. 7. ↑
11. <https://oll.libertyfund.org/titles/price-a-discourse-on-the-love-of-our-country>. Price 1791 áprilisában meghalt, a francia események későbbi alakulását már nem érte meg. ↑
12. Az ún. pamfletháborúról I. Takács Réka: „Az 1790-es évek pamfletháborúja” in: Komáromy Zsolt, Gárdos Bálint, Péti Miklós (szerk): *Az angol irodalom története 1640–1830, Második rész*. Kijárat Kiadó, 2021.154–159. ↑
13. Péter Ágnes: *A függetlenség ára*, Jelenkor, 2022. 43. ↑
14. Willey, Basil: *The Eighteenth-Century Background: Studies in the Idea of Nature in the Thought of the Period*. Chatto & Windus, 1950. 168. ↑
15. Czeglédy Sándor, Hamar István, Kállay Kálmán: *Bibliai lexikon*, Budapest, Sylvester, 1931. 508. ↑
16. Hickman, Louise: *Eighteenth-Century Dissent and Cambridge Platonism*. Routledge, 2017. 156, 174. ↑
17. Engell, James: *The Creative Imagination: Enlightenment to Romanticism*. Harvard University Press, 1981. 251–252. ↑
18. Éva Antal: Mary Wollstonecraft’s Vindication of the Rights of Woman as a Feminist Critique of Male Definitions of Civilisation. *Anglisticum Journal (IJLLS)*, Volume 2, Issue 3 (2013), 26–34. 29. ↑
19. „a férfi erőre, eszmélésre termett, / szelidségre a nő, csinos varázssra.” *Elveszett Paradicsom* IV, 297–298 in *John Milton válogatott versei*. Ford.: Jánossy István. Európa Könyvkiadó, 1978, 146. ↑
20. Taylor 2001. 103–104. ↑
21. Rousseau, Jean Jacques: *Emil vagy a nevelésről*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1957. Ford.: Györy János. 431. ↑
22. Wollstonecraft maga is elképzelhetőnek gondolja, hogy az eszme-futtatása csak egy „utópisztikus álom” megfogalmazása: I. Wollstonecraft 2025. ↑
23. Séllei Nóra: „A női test és a nő „megtettesülése” Mary Wollstonecraft A nő jogainak védelmében (1792) című

esszében” in *Női reprezentációk*. Szerk.: Tánczos Péter, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019. 14–29, 19. ↑

24. „Minthogy szilárd meggyőződéseem, hogy nincs olyan rossz a világban, ami nem Isten terve szerint megy végbe, hitemet Isten tökéletességére építem.” Wollstonecraft 2025. ↑
25. L. Wollstonecraft 2025. ↑
26. Wollstonecraft 2025. ↑
27. Köszönet Kinga Williamsnek a fordítási ötletért. ↑
28. John Milton: *Elveszett Paradicsom*, II. 790–798, in: *John Milton* 1978. 104. ↑
29. Wardle 1980, 263. ↑
30. Richard Price morálfilozófiájának és teológiájának Mary Wollstonecraft-ra gyakorolt határsáról I. Ágnes Péter: Who is at the helm? Mary Wollstonecraft's contribution to the romantic construct of the imagination. *Neohelicon* Volume 50, 613–634, (2023). ↑
31. Gordon, Charlotte: *Romantic Outlaws – The Extraordinary Lives of Mary Wollstonecraft & Mary Shelley*. Random House, 2015. 495–496. ↑

kép | vecteezy.com

Horgas Judit

METRONÓM

[SZÓ-BESZÉD]

2025-05-14 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Új rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Nemes Nagy Ágnes: Mesterségemhez

Mesterségem, te gyönyörű,
ki elhited: fontos élnem.
Erkölc és rémület között

egyszerre fényben s vaksötétben,

mint egy villámszaggatta táj
szikláin, ahol állhatatlan
roppant felhők – nagy, gomolyos
agyvelők – tüze összecsattan,

s a tűzzel csíkos levegőben
szülik a szüntelen csatát,
sejt-korom óta ismerős
végtelen Buda-ostromát,

hol minden vibrál és veszendő,
hol minden fércelt, foszlandó,
hol rojtosodik már a szív,
s egyetlen szálon függ a szó,

a szó, amely a földből égbe
sistergő döngés ütemét
ingázza folyton, összevéve
önrángását, s a fellegét –

erkölcs és rémület között,
vagy erkölcstelen rémületben,
mesterségem, mégis te vagy,
mi méred, ami mérhetetlen,

ha rángva is, de óraként,
mely képzelt ütemet rovátkol
az egy-időn – mégis a fényt
elválasztja az éjszakától.

Gyötrő, rajongó szerelemről ír a költő, de a kapcsolat nem viszonzatlan: a szó,
melynek mozgása egész világot teremt, közben arról is gondoskodik, hogy szeretője

biztonságban tudja magát, hogy érezze, fontos élnie. Nemcsak világot, fényt és mértéket is ad, vagyis olyan élhető teret rendez be, ami a költő számára lehetővé teszi, hogy alkotson. A szót persze maga a költő mondja, írja, ez a szerelem tehát önmaga erősítése, valamiféle mantra, amibe kapaszkodni lehet – vagyis szó megint.

idegsejtek közötti szinapszisok

Úgy képezem, az 1957-es *Szárazvillám* kötetben megjelent versben leírt csatajelenet nem csupán a történelmi eseményeket, az 1944–45-ös budai ostromot és az 1956-os forradalmat,

hanem az alkotás során az agyban, a „nagy, gomolyos agyvelők”-ben zajló folyamatokat is lefesti. Az igék és melléknévi igenevek (*csattan, vibrál, sistergő, ingázza, ráng*) az idegsejtek közötti szinapszisok működését is ábrázolják, ahogy az ingerületet átadják egyik neurontól a másiknak. A szó teremtő ereje nemcsak emberek, közösségek, de idegsejtek között is új kapcsolatokat alakít ki.

Talán a szavakkal teremtés képességének köszönheti a költő, hogy jóval a tudományos bizonyosság előtt megsejtette a genetikusan öröklődő traumát: „sejt-korom óta ismerős végtelen Buda-ostrom”-ról ír, jelezve, hogy a generációk miként rejtik magukban, majd adják át az utánuk jövő nemzedéknek mindazt, amit a szó hordozhat, a szeretet és erkölcs mellett a bántást, erőszakot, rémületet is.

Vajon kinek milyen testet ölt a szó, a logosz, amely egyetlen szálon függ, „ha rángva is, de óraként” ingázik, és mint Isten a teremtés első napján, elválasztja a világosságot a sötétségtől? Én hatalmas metronóm ingájának látom, villámok csapdosta hegytetőn áll, és ahogy lassan, de kérlelhetetlenül üti a mértéket, „képzelt ütemet rovátkol / az egy-időn”, vált a nappal éjszakává, és éjszakává a nappal. Telik az élet.

kép | DALLE-3

Szvetelszky Zsuzsanna

A BESZÉLŐ EMBER ÉS A FELTALÁLT NYELV

[SZÓ-BESZÉD]

2025-05-20 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Új rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Újabban a nyelvújítónak divatos szemére lobbantani vakmerő és helytelen szófacsarásait. A gáncs nem jogosulatlan. Valamit azonban számba kell vennünk. Nyelvünk akkoriban gutaütött állapotban senyvedt, megvastagodott, pangó vérrel. Herder közeli halálát jósolta. Sürgős műtétre volt szükség. Ezt hajtotta végre Kazinczy.

A műtét sikerült. Egészen elítélni őt egyes tévedéséért olyan vastag hálátlanság, mint „a betegnek, aki miután felépült és virágozik, haragot tartani életmentő orvosával”. Ő szüntette meg a tespedést – lám ezt a szót is ő locsolta életre –, s a zsíros póriasság helyett az ízes és pompás népiesség mellé valami könnyebb, városibb, irodalmibb hangszert adott, egy más nyelvet, egy új nyelvet, mely szintén a miénk. Mindenki, aki magyarul ír, adós neki. Akik ma a Mondolat vádjait szajkózzák, azok is csak azokkal a szavakkal tudják őt szapulni, melyeket jórészt ő teremtett vagy ő nyesegetett meg. Ő hozta vissza az élőnyelvbe a néptől, a vidékről ezeket a szavakat, hogy csak néhányat említsek a sokból: aggastyán, badar, hölgy, kacér, lenge, pongyola, szobor, vándor, verseny, s az ő közvetítésével került hozzánk egy már elfeledett, gyönyörű szavunk is: a hős, melynek feltűntét gúnykacajjal üdvözölték kortársai. 1788-ban elevenítette fel ezt a Szatmár megyei tájszót, melyet akkoriban még egyáltalán nem ismertek: komoly. Addig minden csak komor volt. Felháborodás fogadta ezt a szavát is: rom. „Nagy harag volt Pesten” – írja naplójába. Nem szabad sohase felednünk, hogy nagyra növekedett, csodálatosan simulékony, zengő nyelvünk az ő kezén acélosodott meg, hogy a börtönben született újjá, s hogy ma is olyan nyelven beszélünk és írunk, melynek szavait a bilincse rozsdájával, a tulajdon vérével róttá papírra. Hála szellemének. Egyébként e két előbbi szó – a hála is, a szellem is – az ő alkotása.”

Kosztolányi Dezső: Kazinczy Ferenc (részlet)

A nyelv megjelenése az emberi evolúció egyik legnagyobb ugrása volt. Hirtelen új típusú öröklődési és fejlődési mechanizmusok léptek életbe, amelyek immár nem a DNS-ben, hanem a kulturális közegben rögzültek és terjedtek. Ebből a szempontból különösen érdekes Kazinczy Ferenc szerepe, akit Kosztolányi Dezső – talán nem is tudatosan – pontosan ilyen kulturális mutációk forrásaként azonosít.

Az ember fajspecifikus jellemzője a beszéd. Mindenki, aki hallotta már, hogyan próbál egy papagáj mondatot ismételni, beláthatja, hogy a különbség nem pusztán hangtani: a nyelv nemcsak szavak egymásutánja, hanem a közös gondolkodás tükre. Kazinczy nemcsak nyelvújító volt, hanem fajunk egyik ritka példánya: tudatos beszédeszköz-építő. Azt csinálta, amit az emberi faj mindig is csinált – csak rendszerben, céllal és erősen vitatott eredménnyel. Egy „pangó” rendszerbe

belenyúl, azt új elemekkel dúsítani, majd a szelekcióra bízni ezek túlélését: kifejezetten az evolúciós modellnek feleltethető meg. Kazinczy új szavai nemcsak szavak voltak, hanem gondolkodási lehetőségek, új kombinációs sémák hordozói.

nyelvi újraszületés

Kosztolányi írása pontosan érzékeli, hogy Kazinczy „műtétet” hajtott végre. Ez biológiai analógiával élve mesterséges szelekció a nyelvi gének között.

Bizonyos szavak eltűntek, mások – új képződmények – beépültek a használatba. És ahogy a természetes szelekció nem mindig igazságos, úgy Kazinczy is bele-belevágott olyasmibe, amit ma talán nyelvi „túlkezelésnek” neveznénk. De mégis: életképesebb lett-e a magyar nyelv általa? Egyértelműen igen. Kosztolányi abban is mélyen intuitív, hogy Kazinczy börtönben írott sorait a nyelvi újraszületés aktusaként értelmezi. A kulturális evolúcióban ugyanis a kényszer, a szűkösség, a társadalmi nyomás gyakran serkenti az innovációt. A börtön tehát ebben az esetben nem csupán fizikai tér, hanem evolúciós katalizátor: redukált körülmények között magas fokú nyelvi komplexitás jött létre. Ez is megfeleltethető a biológiai elvnek, hogy az adaptáció sokszor épp a krízishelyzetekben gyorsul fel.

A nyelv ugyanis alkalmazkodik. És ehhez kell egy közösség, amely elfogadja az új formákat. Kazinczy nemcsak szavakat alkotott, hanem társas viselkedést is formált: a nyelv, mint viselkedési minta, közösségi kohéziót teremt. Ha a nyelv nem fejlődik, a közösség is szétesik. Ám a nyelv nemcsak a közlés, hanem a gondolkodás struktúrája is: a nyelvi újítások valójában új mentális eszköztárat is jelentenek. Aki szót alkot, az világlátást is teremt, és aki világlátást ad a közösségnek, az túlmutat az egyéni ösztönkielégítésen: ez már a kulturális evolúció terepe.

kulturális mérnök

A magyar nyelv mai alakja – rugalmassága, hangulati gazdagsága, irodalmi pontossága – részben tehát egyetlen szerzői elme strukturáló beavatkozásának eredménye. Ez a tény újraértelmezi az egyéni szerepet a kulturális evolúcióban. Míg a genetikai evolúcióban az egyedek többnyire csak hordozók, itt az egyén – mint Kazinczy – maga is aktív mutációs szereplő lehet, kvázi kulturális mérnök. A nyelv újításának folyamata tehát nem csupán esztétikai vagy történeti kérdés. A beszéd az emberi csoportok összetartó ereje, de ennél is több: lehetőségeink és korlátaink tükré. Kazinczy, aki ezt a tükröt megcsiszolta, valójában nemcsak a magyar nyelvet gazdagította, hanem azt a kognitív teret is, amelyben ma is gondolkodunk.

Ez a szöveg nem Kazinczyról szól elsősorban, hanem rólunk. Arról, hogy mennyire képtelenek vagyunk értékelni a nyelvet mint eszközt – pontosabban: mint egyre alakuló gondolkodási rendszert. Az, hogy a „komoly” ma magától értetődő szó, csupán annak a bizonyítéka, mennyire gyorsan felejt a kollektív tudat. És hogy milyen hamar természetesnek veszünk olyasmit is, amiért valakinek valaha meghurcoltatást kellett vállalnia.

Hogy haragudtak rá. Mert a nyelv, az olyan, mint a nagymama receptje: nem lehet csak úgy hozzányúlni. De ő belenyúlt, és most itt vagyunk, ezen a nyelven írjuk a gyűlöletet meg a szerelmet, ezen veszünk össze és ezen kérünk bocsánatot. És az a furcsa, hogy akik őt szidták, az ő szavaival szidták, és akik most elfelejtik, azok is tőle örökölték mindent.

Kazinczy nem újított nyelvet, hanem írt egy másikat. Nem javította a magyart, hanem gyártott egy új magyart. Egy magyarul beszélő magyar nyelvet.

kép | DALL-E 3

Z. Karvalics László

A NEGYEDIK ZSÁK

[SZÓ-BESZÉD]

2025-05-25 | ESSZÉ, RETRO, SZÓ-BESZÉD

Új rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Juhász Gyula: Szavak

Szavak, csodálatos szavak,

Békítenek, lázítanak.

Eldöntenek egy életet.

*Följárnak, mint kísértetek.
Szárnyalnak, mint a gondolat.
Görnyedve hordnak gondokat.
Világokat jelentenek.
Meghaltál, ha már nincsenek.
Dalolnak és dadognak ők.
Gügyögnek, mint a szeretők.
Ölnek és feltámasztanak.
Szavak, csodálatos szavak.*

Akkor hogy is állunk veletek, csodálatos szavak?

Nehéz szétválasztani, hogy mennyi az észrevétlen *felfedezés*, mennyi a *tanulás*, és mennyi a *rácsodálkozás* abban a néhány évben, amelynek a végén már a zsákjainkban vagytok, amelyek hatalmasak, de pehelykönnyűek. Kívül rajtuk a mesterjel („szötte Jean Piaget”), belül meg egy végtelenített konstrukciós játék darabkáiként koccantok egymáshoz szüntelenül, mert miután a mieink lettetek, onnantól csak gátlás és félelem nélkül *használunk, használunk, használunk* Benneteket.

felismerni és megérteni

Ám eközben se a *felfedezés*, se a *tanulás*, se a *rácsodálkozás* nem szűnik meg. Sőt. Miközben rendre újdonságokba botlunk, és pakolgatjuk a régiék mellé, egyszer csak

kinyílik egy második, még mohóbb, feneketlen zsák szája is. Ez kisebb ugyan, de jóval súlyosabb. Elkezdünk ugyanis *felismerni* és *megérteni* mindenféle dolgokat, Rólatok. Az általatok hordozott jelentések titkairól. A kép(z)észetekről. A hangokról magukról, a kiejtészetekről és azok dallamáról. Szakadatlan cserétek csapdáiról. Szerkezeti sajátosságaitokról. Idegen nyelvi megfelelőitekről. Eredetetekekről, vándorlásaitokról, átalakulásaitokról. A teher nyomja a hátunkat rendesen, főleg, amikor iskolákban vernénk belénk a szabályokat, feleltetés előtt.

Szerencsére le tudjuk tenni magunk mellé mindkét zsákunkat a földre, hogy harmadik, szépen hímzett társukat, az átalvetőt a vállunkra kanyaríthassuk, amikor a beszédhelyzetektől és a nyelvhasználatától elszakadva *gondolatok öltenek alakot bennünk*, csodálatos szavak, *a szerepetekről és a lényegekről*. Életről, halálról, feltámadásról. Világok teremtéséről és csendesen vagy hangosan folydogáló mindennapokról. Múltról, még régebbi múlttól, jelenről, jövőről. Kapukról, amelyek csakis veletek nyílhattak meg, átjárókról, ahová elkísértetek minket.

De nézd csak, nahát, hiszen az iszák, amit így magunkra aggattunk, valójában *dupla tarisznya* (bőr vagy vászon). Az egyik táskát elől, a másik hátul fityeg. És közben kipotyog a második zsákból 'iszák' szavunk története. A kettős zsák (a késői latinban: *bisacchium*) bizánci görög 'viszaki' változata került a nyelvünkbe, hogy aztán gyorsan lekopjon a szó elejéről a 'v'. És milyen érdekes, a puszták illatát árasztó 'tarisznya' szavunk is Bizánctól kelhetett útra, ahol a lovak zabos tömlőjét (*taisztron*) hívták többes számban 'taisztra'-nak. Többen feltételezik, hogy szlovák közvetítéssel honosodott meg nálunk, de lehet, hogy a 'fonott kosár' jelentésű latin *canistrum* többes száma (*canistra*) is formálta a szóalakot. De ideje gyorsan befoltozni a második zsákot, mert a végén még a szütyő eredetére is rá akarnánk kérdezni (pedig az sokkal durvább, mondhatom).

Már csak az a kérdés marad hátra, hogy akkor mi lehet a negyedik zsákocskában, a tarisznya hátsó felében.

gyönyörűség

Hát az, hogy *élvezettel fordulunk* felétek, csodálatos szavak. *Szeretünk, szeretünk, szeretünk* benneteket. *Bíbelődünk és játszunk* veletek. Állandó és elmélyülő *inspiráció- és örömforrást* jelentetek. „Az életnek nincsen értelme, az életnek gyönyörűsége van” – mondja a 90 éves Csányi Vilmos. S lám, a szavaknak értelme és gyönyörűsége is van. Ez lapul Juhász Gyula tarisznyájában, egy tizenkét soros, rövid versben. Mert noha látszatra csak a harmadik iszákba turkál bele, hastájékon, de mindezt csak azért teheti, mert költőként nem is tud más viszonyt kialakítani a szavakhoz, mint amire a tomporát csapkodó negyedik tarisznyácska figyelmezteti minden lépésnél: örökre pompás kalodába zártatok, és onnan imádlak (régiben: vimádlak) benneteket szavak, csodálatos szavak.

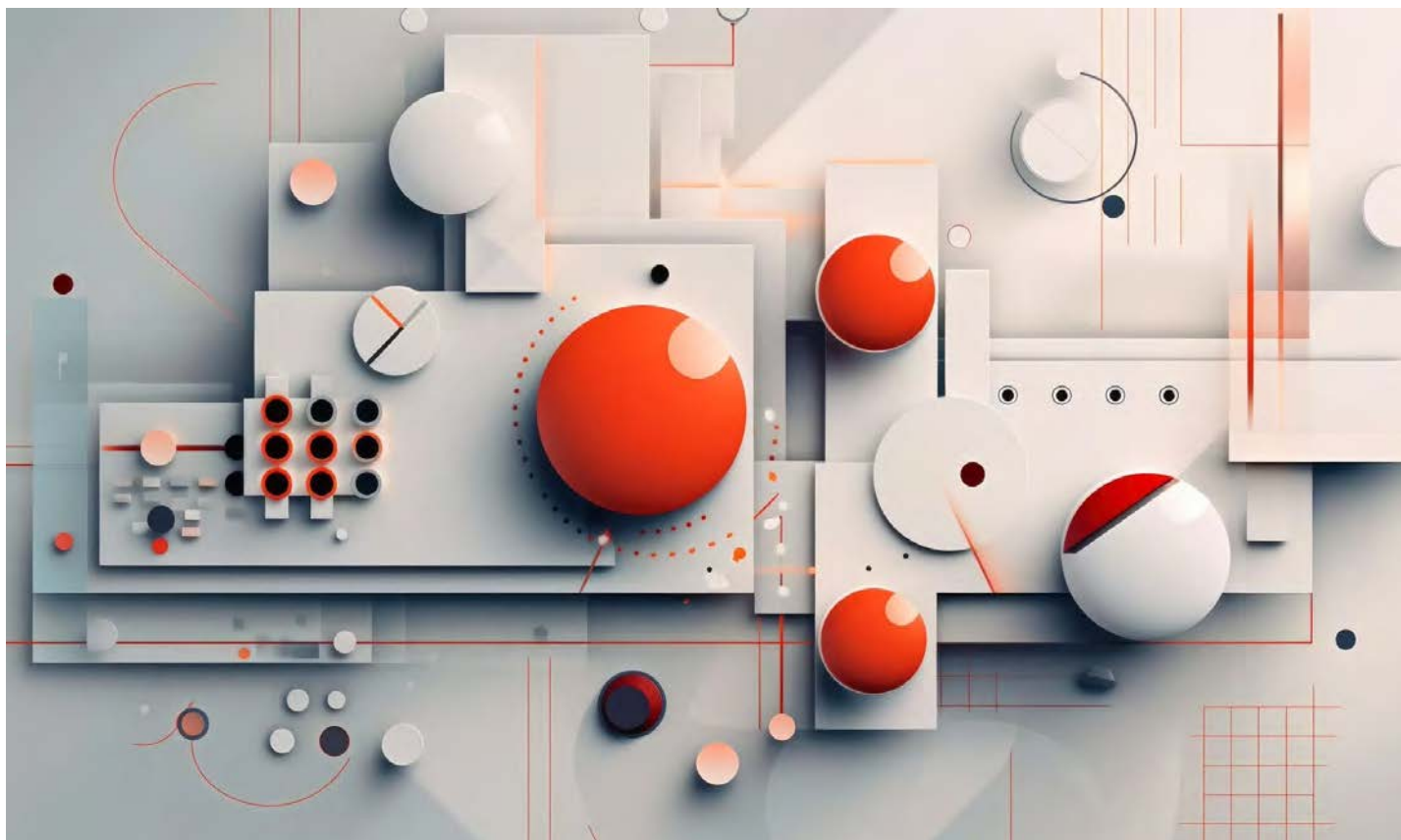
kép | vecteezy.com

Vörös István

BUSZON ÜLVE NEM LEHET ROHAMOT INDÍTANI

EGY VERS IGAZSÁGTARTALMÁRÓL [SZÓ-BESZÉD]

2025-05-29 | **ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD**

Vas István: Salabakterek rohama

Míg soraitokat még nem kíséri tank –
Előre bikacsök, bunkó és bumerang!

Használjatok ki mindent, ami jól hat:
 Lengetni az elorzott lobogókat,
 Petőfit, Adyt, József Attilát,
 Ráadásul egész Pannóniát,
 Együtt a Ça ira, s „nádfödél, faluvég”,
 Keverni indulót, sramlit, cigányzenét,
 Szóval, olyat, amitől elkedvetlenednek
 A kényesebb, az igazi modernek,
 De megmarad a talmi rokoncsőcselék,
 Amennyi testvérháborúhoz épp elég.
 Vagy idézzük a latin költő szavait?
 Egymáshoz méltó két szerető szeret itt.

Habár nagy Vas István-rajongó vagyok, ez a verse nem tetszik különösebben. Általában nem szeretem az olyan verseket, ahol a költő, felhasználva a kivételes pillanatot, hogy egy versben áll, kioktat és lesajnál másokat. Igaz, ezt már Catullus is megtette a maga fölényes iróniájával, vagy éppen Janus Pannonius, meglehetősen sokan jártak el így, és megengedem, még igazuk is volt. A versben beszélő ilyenkor nem mentesülhet némi nagyképűségtől. Amit nem szeretek –magamban se, ha valamilyen okból rákényszerülök; és a versnek se tesz különösebben jót. Többnyire egyfajta ironikus hangvételt teremt, ami persze üdítő, de gyakran olyan utalások tömegét sodorja magával, mely érthetlenné teszi a szöveget. Az egyáltalán nem baj, ha egy verset vagy bármilyen irodalmi művet nem az 'úgyis mindent értek, és elvárom tőletek, hogy értsétek, amit értek' pozíciójából írunk vagy elemzünk, ugyanakkor, ha túl sok kortörténeti apróságot kell összeszedgetni a megértés előtt és közben, az kisiklathatja a szöveget, de legalábbis az olvasót.

Vegyük mindjárt a címet. Ki is az a salabakter? Megint ugyanaz a 'tudom, hogy érteni kéne, de mégse vagyok benne biztos' szituáció, a tudáshiány fölötti enyhe lelkiismeret-furdalás helyzete. Hiszen ezt a szót én ismerem: elkopott ember, használhatatlan könyv? Melyik? Az Arkánumon lelhető meghatározás szerint: „'begyöpösödött, szenilis vénember': *vén salabakter*; 'régén' kopott, szakadt öreg könyv'. A német *Schaarwacher* ('járőrkatona') bajor-osztrák *scharwacher* alakjának átvétele a *Schaar* ('sereg') és *Wachter* ('őr') elemek alapján; a németben is kialakult 'ódivatúan öltöző férfi' és 'öreg könyv' jelentése. A magyar szóban a belső mássalhangzó-torlódást járulékhang oldotta, majd $r \Rightarrow l$ elhasonulás és $v \Rightarrow b$, illetve $ch \Rightarrow k$ hanghelyettesítés történt: *scharwacher* \Rightarrow *saravahter* \Rightarrow *salavahter* \Rightarrow *salabakter*. Avuló bizalmas nyelvi szó.

Szóval akkor jól derengett. De ha igazából ennyit se tudtam, talán ellenem is támad a költő? Az persze még nem baj. Csak támadjon! De én azért védekezem. Nemrég egy vitában ahhoz a hűtőszekrényhez hasonlítottam magam, amit már nincs kedve megjavítani a szerelőnek, és azt mondja, nincsenek hozzá alkatrészek, egyszerűbb és olcsóbb az egészet lecserélni. A lecserélésre váró hűtő maga is salabakter? Talán nem, mert az ilyen lények nem szoktak rohamozni. Pedig szükség lenne az öreg hűtők,

kitaposott papucsok, kifakult zászlók, elhordott ruhák rohamára!

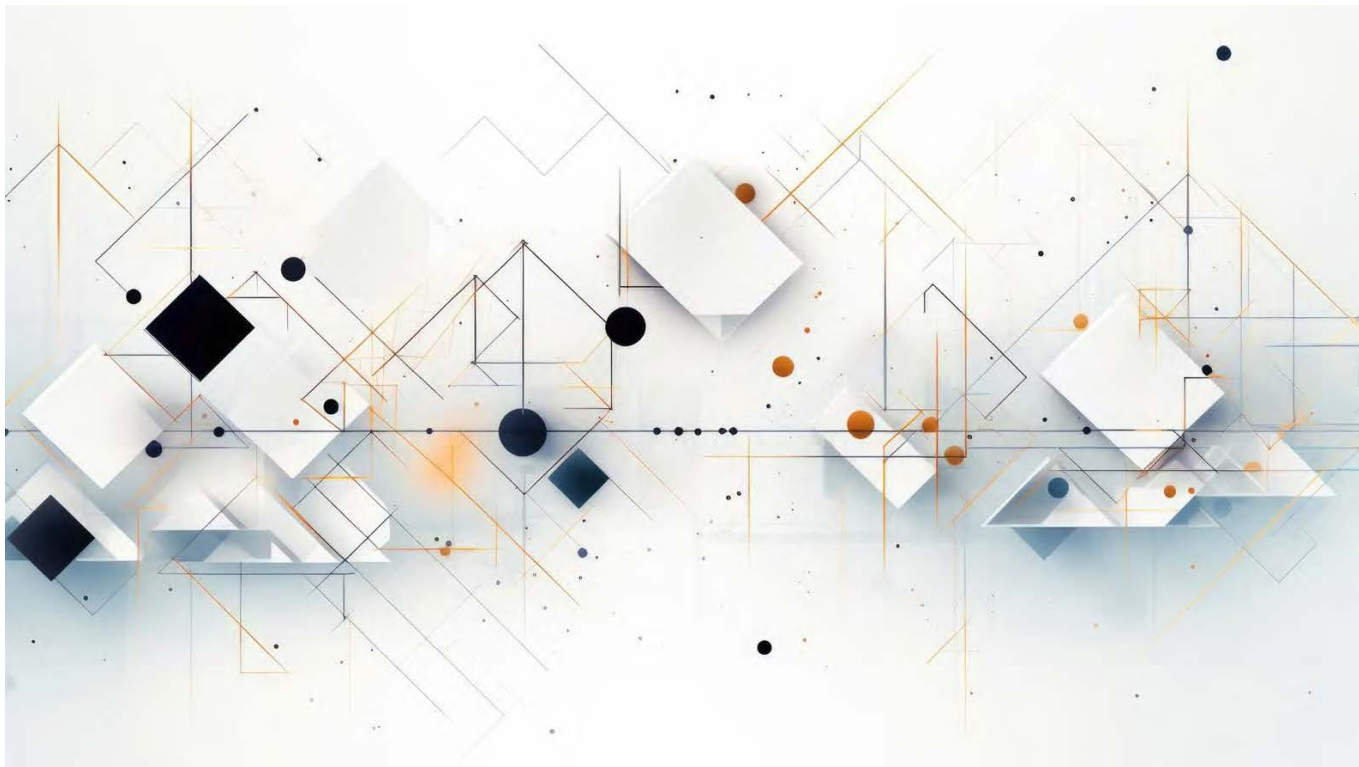
De most már itt az ideje, hogy végre belenézzünk a versbe, miről is szól. Bár egy vers alapvetően arról szól, ami az ő kapcsán az olvasó eszébe jut.

Míg soraitokat még nem kíséri tank –
Előre bikacsök, bunkó és bumerang!

Ez persze felismerhetően Arany János *Vojtinájának* hangja. Ő úgy támad a rossz költők ellen, hogy nem támad, megérti őket, fölemeli, fölemelve kigúnyolja, a kigúnyolót is kigúnyolja:

Előre lantok...! vagy, mi a guta:
Lant nem igen van... tollsíp és duda,
Előre tökszár, csimpolya, doromb,
Madárkelepce és repedt kolomp!
Fel hagymabördő, fűzfasíp, bürök,
Lyukas kulcs, mely süvít, kanásztülök,
Cirok-hegedű és hasadt fazék;
Hadd zengjen a föld és zengjen az ég!
(VOJTINA LEVELEI ÖCCSÉHEZ. II. levél)

Bár azok a salabakterek, akiktől Vas István idegenkedik, nem hamis vagy kellemetlen hangú eszközöket használnak lant helyett, hanem alkotáson kívüli eszközökkel erősítik meg saját pozíciójukat: bikacsökkel, bunkóval, bumeráanggal. Ezek régies fegyverek, de archaikusságuk nem hasonlítható egy kódex szövegének ódonságához. Nem tartoznak a megőrzendő értékek közé.

Bár pusztán az első két sornak van olyan olvasta is, egy forradalmibb, aktívabb, bátrabb verzió, hogy ezeket az eszközöket a még épp tankkal nem támadók ellen a nem salabaktereknek, a salabakter-ellenes koalíciónak kéne bevetnie. Amíg nem késő, amíg a tankok nem jönnek. Tovább olvasva ez az értelmezési lehetőség eloszlan látszik, de az egyszer már felbukkant gondolati zsákutca azért ottmarad a vers szellemi térképén.

Csak úgy mellékesen jegyzem meg, hogy az Arany által leírt hangszer-arszenál valamelyest előre jelzi a 20. század disszonáns hangokat is zenébe komponálni tudó irányzatait. Ezzel persze Arany túlbecsülte (volna) a gúnya tárgyát képező költőket. Vas salabakterei viszont nem ilyen védtelenek, ők fegyverekkel támogatják meg irodalmukat, és irodalommal jogszerűsítik jogszerűtlen agressziójukat:

Használjatok ki mindent, ami jól hat:

Lengetni az elorzott lobogókat,

Petőfit, Adyt, József Attilát,

– mondja a következő három sor. A szavak művészetét nem politikai, hanem morális,

és ezáltal kortörténeti oldalról kényszerül megközelíteni. A *Lobogónk, Petőfi!* jelszó időszakában járunk. Az persze öröm is lehetne, ha valamiféle irányzat, törekvés egy költőt írna a zászlajára, amennyiben valóban az irodalmat hívná az élet tanulságául. De ezeknek a salabaktereknek e zászlói elorzott és félreértelmezett értékek:

Keverni indulót, sramlit, cigányzenét,
Szóval, olyat, amitől elkedvetlenednek
A kényesebb, az igazi modernek,
De megmarad a talmi rokoncsőcselék,

A modernek és a csőcselék kerülnek egymással szembe. Az új utat kereső művészet és az utat tévesztett, s így könnyedén megtévesztett nép. Mely, ha még agresszióra is hajlamos, akkor érdemli ki a csőcselék nevet. Vas István szoros összefüggést lát az ízlés hiányossága és a társadalmi vakság, szakadékba vezethetőség között. Aki hagyja magát szakadékba vezetni, az többnyire nagyon büszke rá, hogy nem arra megy, amerre a nagyokosok dirigálnak. A 'nagyokosok' a csőcselék és a csőcselék létrehozóinak irigység-szava az egyik korlátoltságán a másik ügyeskedésén átlátókra. A korlátokon persze mindig könnyű átlátni, nehezebb áthajolni, még nehezebb átmászni rajtuk, de nem lehetetlen. Ha hagyná

a talmi rokoncsőcselék,
Amennyi testvérháborúhoz épp elég.
Vagy idézzük a latin költő szavait?
Egymáshoz méltó két szerető szeret itt.

Itt ér véget a vers. A nem jó értelemben vett salabakterek, a csőcseléket vezető salabakterek és a nép által kigúnyolt nagyokosok összezapása testvérháború, és ennek a testvérháborúnak a lehetősége mindig benne rejlik a rosszul használt, hatalmi erővel megerősített szavak korszakában. A rosszul használt szavak korszakában a középszerű írástudók a korszak nyelvén szólalnak meg: bármikor nagy jutalomban, vagy akár nagy büntetésben részesülhetnek ezért. Addig jó, amíg az irodalmi és irodalom alatti szavakat nem tankok támasztják alá. „Míg soraitokat még

nem kíséri tank” – de ez sajnos József Attila-rájátszás:

S hol táborokba gyűlt bitangok
verseim rendjét üldözik,
fölindulnak testvéri tankok
szertedübögni rímeit.

– írja az *Ars poetica* utolsó előtti versszakában. Rossz belegondolni, hogy ez a József Attila-i négy sor, mit is jelent. Például muníciót a Vas István által rettegett salabaktereknek. József Attila itt maga is a hatalom általi támogatás elég drasztikus formáját képzei el. Valóságos személyi kultuszt. Katonai díszszemlével. Életében sosem volt ilyesmiben közelítőleg sem része, az ötvenes években sem igazán felelt meg a kultúrpolitikának, bár nyilván nem emiatt a versszak miatt. Emiatt alighanem haragudott rá Vas István. A verséből legalábbis úgy tűnik. Aki csak egy későbbi verse, a „*Költőnk és Kora*” kapcsán gondol először arra, hogy József Attila nagy költő, ahogy azt megemlíti az erről a versről szóló esszéjében.

A testvéri tankok világában rémület hatja át mind a két felet, a hatalomba belepottyant és az onnan kipottyant írástudókat egyaránt, ezért keveredik induló és cigányzene Petőfivel és József Attilával. Az eredmény üresjárat, nagyképűsködés, mely hangvételt a mindez ellen fellépő Vas István is kénytelen parodisztikus formában átvenni, verse bár a Nyugat 3. nemzedékének hangján szól, melybe Arany Jánost is igyekszik belevarázsolni, mégsem lehet teljesen mentes a kor nem áttetsző tisztaságú köznyelvétől. Aranyt állítja hadrendbe József Attila ellen, Petőfi ellen, vagy fordítva. „Egymáshoz méltó két szerető szeret itt.” – szólal meg az irónia tollsípján, tökszárán, dorombján, fűzfasípján és kanásztülkén. A szeretet nemszeretetet jelent, a szerető pedig az egymással szemben alakoskodókat. Ők lennének a salabakterek? Vas ti-nek szólítja őket, nem sorolja magát közéjük. Azokhoz beszél, akiktől félni kell, bár irodalmat mímelnek, és minden olyat, ami az irodalommal jár: világmegértést és világrend-építést. Ám ebből csak a rendépítés marad, ami akkoriban sem eredményezett lakható épületeket, otthonos mondatokat. Sajnos, Vas mondatai sem azok. De legalább igazak.

Sajnos, a mi mondataink sem otthonosak, de legalább nem kell felmutatniuk az igazságot.

Sajnos, az igazság néha akkor is megmutatkozik, ha rejtegetni kell, mert nem tartják kimondhatónak, vagy áligazságoknak adják át vele a helyet.

Akárki száll föl a buszra, az igazságnak tilos udvariaskodnia.

Ha valaha is buszon járt volna az igazság. A busz akkor is tele volt, ahogy most is tele van rosszul öltözött emberekkel. (Buszon félrecsúszik még a nyakkendő is.) Ha ők a salabakterek, megnyugodhatunk, buszon ülve nem lehet rohamot indítani.